

บทที่ 1

บทนำ

โรงพยาบาลนับเป็นแหล่งที่อาจเกิดการแพร่เชื้อ และการระบาดของโรคติดต่อที่สำคัญเนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีประชาชนมาใช้บริการมากทั้งผู้ป่วยและญาติของผู้ป่วย เชื้อโรคสามารถแพร่กระจายจากอาหาร อุปกรณ์ที่ให้บริการทางการแพทย์เข้าสู่ร่างกาย หรือแพร่กระจายจาก ผู้ป่วยสู่ผู้ป่วยกันเอง จึงจำเป็นต้องมีการป้องกันการแพร่กระจายของจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค ป้องกันการปนเปื้อนและเจริญเติบโตของเชื้อโรคในอาหาร และอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ให้บริการแก่ ผู้ป่วยในโรงพยาบาล การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นมากอย่างหนึ่งใน โรงพยาบาล คือการสุขาภิบาลอาหาร (food sanitation) เนื่องจากผู้ป่วยต้องรับประทานอาหารที่ปรุงในโรงพยาบาล อาหารทางสายให้อาหาร (enteral tube feeding) เป็นอาหารที่สำคัญ เนื่องจากผู้ป่วยที่ได้รับอาหารประเภทนี้มักไม่สามารถรับประทานอาหารได้เอง มีการเจ็บป่วย พยาธิสภาพหรือร่างกายอ่อนแอกว่าผู้ป่วยทั่วไป ประกอบกับอาหารนี้มีลักษณะเป็นของเหลว มีแคลอรี และโปรตีนสูง เป็นอาหารเพาะเชื้อ (culture media) ที่ดีมาก ถึงแม้ว่ามีการปนเปื้อนเชื้อเพียง เล็กน้อย ก็สามารถเพิ่มปริมาณได้อย่างรวดเร็วในเวลาสั้นๆ และเป็นอาหารที่ผลิตโดยหน่วยโภชนาการของโรงพยาบาล ที่ให้บริการแก่ผู้ป่วยที่มีคุณค่าทางอาหาร และมีต้นทุนในการผลิตรวมค่าแรง ค่าอุปกรณ์และบรรจุภัณฑ์ อยู่ที่มือละ 9.6 บาทหรือต่อ 1 วัน 6 มือ เท่ากับ 57.6 บาท ซึ่งมีราคาถูกกว่าอาหารสำเร็จรูปกระป๋อง (commercial formula) มาก จึงเป็นอาหารที่มีความ เหมาะสมในการจัดหามาให้บริการแก่ผู้ป่วยที่ต้องให้อาหารทางสายให้อาหาร ในสภาพการเศรษฐกิจในปัจจุบัน ยกเว้นแต่ผู้ป่วยรายนั้นจะมีข้อบ่งชี้ ทางทางการแพทย์โดยเฉพาะจึงต้องใช้ อาหารสำเร็จรูปกระป๋อง

เมื่อปี 2539 - 2540 หน่วยควบคุมโรคติดต่อ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ได้รายงานผลการเพาะเชื้อของอาหารทางสายให้อาหาร พบว่ามีการปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์เป็นเชื้อ Gram negative ที่เป็น nosocomial pathogen ได้แก่ *Klebsiella* , *Enterobacter* และเชื้อที่เกิดจาก non-hygiene คือ *Bacillus* spp. โดยมีสาเหตุการปนเปื้อนในขั้นตอนการผลิต และ ปรุงประกอบ จึงทำให้ทางโรงพยาบาล ต้องหามาตรการในการแก้ไขโดยการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงภาชนะอุปกรณ์ในการปรุงอาหาร การเน้นสุขลักษณะของผู้ปรุง-ประกอบอาหาร การปรับปรุงอุปกรณ์การให้อาหารทางสายให้อาหาร การเปลี่ยนปริมาณการบรรจุ จากเดิมบรรจุขวดน้ำเกลือ 500 มิลลิลิตรหรือ 1,000 มิลลิลิตรเตรียมสำหรับ 1 วัน เป็นขวดพลาสติก 1 ขวด เตรียมพอดิ สำหรับ 1 มือ มาตรการต่างๆเหล่านี้ทำให้การ

ปนเปื้อนลดลงบ้าง แต่ยังคงเป็นปัญหาอยู่ จาก รายงานผลการเพาะเชื้อของอาหารทางสายให้อาหาร ในปี 2541-2542 ของหน่วยควบคุมโรค ดิเคเซีย โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ พบอยู่ในช่วง $5-7 \times 10^2$ CFU/ml โดยเชื้อที่พบคือ *Bacillus* spp. ในขณะนี้ทางโรงพยาบาลยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ มาตรการการควบคุมที่ รัศมึขึ้นในการป้องกันการปนเปื้อนอาหารทางสายให้อาหาร

จากการศึกษาของเกสรพรรณ พงษ์พินิจศักดิ์ (2541) โดยการประยุกต์หลักการวิเคราะห์ อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤตเพื่อตรวจสอบคุณภาพอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาล สงขลานครินทร์ พบว่ามีการปนเปื้อนจาก total bacteria count ในอาหารทางสายให้อาหาร หลังปรุงเสร็จทันทีอยู่ในช่วง $10 - 6.75 \times 10^2$ CFU/ml หลังเก็บไว้ในตู้เย็นก่อนอุ่นอาหารอยู่ในช่วง $1.73 \times 10^2 - 5.6 \times 10^5$ CFU/ml และหลังอุ่นอาหารอยู่ในช่วง $5.5 \times 10 - 2.0 \times 10^5$ CFU/ml เกิน มาตรฐานร้อยละ 79 , 100 และ 79 ตามลำดับ มือของผู้สัมผัสอาหารได้แก่ มือผู้ผสมส่วนผสมอยู่ในช่วง $1.0 \times 10 - 1.7 \times 10^5$ CFU/ml มือของผู้บรรจุอยู่ในช่วง $2.0 \times 10 - 2.76 \times 10^5$ CFU/ml และ มือผู้ให้บริการอยู่ในช่วง $1.2 \times 10 - 2.0 \times 10^4$ CFU/ml เกินมาตรฐานร้อยละ 88 , 96 และ 52 ตามลำดับ กระบอกให้อาหารอยู่ในช่วง $1.5 \times 10 - 4.8 \times 10^4$ CFU/ml เกินมาตรฐานร้อยละ 38 แต่ไม่พบการปนเปื้อนจาก coliform bacteria และ fecal coliform bacteria และพบว่าอุณหภูมิที่ใช้ในการเก็บรักษาอาหาร ความร้อนที่ใช้ในการทำให้อาหาร ร้อน ความร้อนของอาหารหลังการอุ่น ไม่อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 57, 100 และ 100 ตามลำดับ

ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหา ตามหลักการ HACCP ในจุดควบคุมวิกฤตที่ค้นพบ โดยการทดลองนำกระบวนการพาสเจอไรส์มาใช้ในกระบวนการผลิตเพื่อลดการปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์ในอาหารทางสายให้อาหาร ป้องกันอันตราย (hazard) ที่มีต่อผู้บริโภคและ ควบคุมคุณภาพของอาหารให้ได้มาตรฐานตามข้อกำหนดของ Committee of Enteral and Nutrition Group of the British Diabetic Association (Anderson, Haward and Scott, 1986) ที่กำหนดให้อาหารทางสายให้อาหารมี total bacteria count ได้ไม่เกิน 1.0×10^2 CFU/ml หรือ CFU/gm ไม่มี coliform และ fecal coliform bacteria , *Salmonella* spp. *Clostridium* spp. และ *Staphylococcus aureus*. ทำให้การผลิตอาหารของโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ได้มาตรฐานความปลอดภัย ด้วยเทคนิคการพาสเจอไรส์ เนื่องจากอาหารมีลักษณะคล้ายนม มีส่วนประกอบของไข่ นมถั่วเหลือง และน้ำตาล และมีการผลิตต่อวัน อยู่ใน ช่วง 100,000-180,000 ml. มีการผลิตทุกวัน วันละ 2 รอบ การพาสเจอไรส์อาหารทางสายให้อาหาร น่าจะทำให้การปนเปื้อนจุลินทรีย์ ลดลง เป็นการลงทุนที่ไม่สูงเกินไปและทำให้อาหารมีความปลอดภัยตั้งแต่กระบวนการผลิต ดังนั้นจึงต้องมีการศึกษาประเมินต้นทุนค่าใช้จ่าย ค่าแรง ความสะอาด และความเหมาะสมในการปฏิบัติงาน เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทาง นำไปสู่การพัฒนากระบวนการควบคุมคุณภาพอาหารที่ให้บริการในโรงพยาบาลตามหลักการ HACCP

การตรวจเอกสาร

ผู้วิจัยเลือกตรวจเอกสารในหัวข้อย่อยข้างล่าง โดยมีเหตุผลประกอบดังต่อไปนี้

1. อาหารทางสายให้อาหาร (enteral tube feeding) และระบบการผลิต เพื่อทราบ คุณสมบัติ ลักษณะส่วนประกอบ และความสำคัญของอาหารทางสายให้อาหาร และขั้นตอนในการผลิต ปัญหาที่เกิดขึ้น การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุง การพัฒนางานของหน่วยงานที่รับผิดชอบที่ผ่านมา
2. คุณภาพและการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอาหารทางสายให้อาหารในกรณี โรงพยาบาลสงขลานครินทร์และต่างประเทศ เพื่อเป็นความรู้และข้อมูลเบื้องต้น ในการศึกษา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับสภาพการที่แท้จริง และทราบถึงการศึกษที่ผ่านมาเกี่ยวกับอาหารทางสายให้อาหารทั้งในและต่างประเทศ
3. ระบบ HACCP เนื่องจากการผลิตอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาล สงขลานครินทร์ พบจุดควบคุมวิกฤตในการผลิตอาหารทางสายให้อาหาร ที่ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข โดยการประยุกต์ใช้ระบบ HACCP เพื่อลดการปนเปื้อนเชื้อจุลินทรีย์ ในขั้นตอนการผลิต ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกการพาสเจอร์ไรส์อาหารแบบ Low Temperature Long Time มาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่พบ การฆ่าเชื้อที่มีประสิทธิภาพ ช่วยลดความรุนแรงของอันตรายจากเชื้อจุลินทรีย์ ภายใต้การเก็บรักษาและการขนส่งที่เหมาะสม
4. การควบคุมจุลินทรีย์ในอาหาร เนื่องจากต้องใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ ในการเลือกใช้วิธีการในการควบคุมและลดการปนเปื้อนเชื้อจุลินทรีย์ในอาหาร ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับ ผลิตภัณฑ์ รวมถึงหลักการพื้นฐานในการยัดอาหาร
5. การพาสเจอร์ไรส์อาหาร เพื่อเป็นข้อมูลเกี่ยวกับหลักการ วิธีการพาสเจอร์ไรส์ ข้อดี ข้อเสีย และข้อได้เปรียบของวิธีการพาสเจอร์ไรส์และการประยุกต์มาใช้กับงานวิจัยครั้งนี้
6. บรรจุภัณฑ์ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ต้องใช้บรรจุภัณฑ์ในการบรรจุอาหาร ในการพาสเจอร์ไรส์อาหาร จึงต้องทราบคุณสมบัติ ความเหมาะสม และความปลอดภัยในการใช้งานของบรรจุภัณฑ์แต่ละชนิด

1. อาหารทางสายให้อาหาร (enteral tube feeding)

อาหารทางสายให้อาหาร หมายถึง อาหารที่มีลักษณะเป็นของเหลวที่สามารถผ่านทางสายให้อาหารเข้าสู่ร่างกายโดยไม่ติดขัด และมีคุณค่าทางอาหารสูงเพียงพอแก่ความต้องการของร่างกายของผู้ป่วยแต่ละคน (ลัดดา เหมาะสุวรรณ, 2537)

ความสำคัญอาหารทางสายให้อาหาร เป็นอาหารทางการแพทย์ที่ให้แก่ผู้ป่วย โดยผ่านระบบทางเดินอาหารในกรณีที่ผู้ป่วยกินทางปากเองไม่ได้ กินได้แต่ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ ไม่ควรให้กินเพราะอาจมีอันตรายจากภาวะแทรกซ้อน เช่น มีอาการหอบมาก หรือในกรณีผู้ป่วยที่มีปัญหาในการย่อยและการดูดซึมอาหาร ต้องให้อาหารทางหลอดเลือดดำ การให้อาหารทางสายให้อาหารจะปลอดภัยกว่า ราคาถูกกว่า และเกิดโรคแทรกซ้อนน้อยกว่า การให้อาหารหลอดเลือดดำ

ภาวะที่ต้องการการให้อาหารทางระบบทางเดินอาหาร และข้อบ่งชี้ในการให้โภชนบำบัดแก่ผู้ป่วย (ลัดดา เหมาะสุวรรณ, 2537)

1. ป้องกันการขาดอาหาร คนปกติสามารถทนการได้รับอาหารไม่เพียงพอ ประมาณ 1 สัปดาห์ หากยังไม่สามารถกินได้ควรพิจารณาให้อาหาร
2. ภาวะทุพโภชนาการ มีผลเสียทำให้ผู้ป่วยมีโรคแทรกซ้อนได้แก่ ติดเชื้อ แผลแยก
3. ผู้ป่วยที่เป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหารเช่น มีรูรั่วในระบบทางเดินอาหาร การอักเสบของลำไส้, ภาวะลำไส้สั้น (short bowel syndrome)
4. ผู้ป่วยที่มีภาวะ hypermetabolism เช่น ติดเชื้อ ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
5. โรคเกี่ยวกับระบบประสาทและจิตใจได้แก่ สมองส่วนกลางทำงานผิดปกติ (central nervous system disorders) ผู้ป่วยที่มีเลือดออกในสมอง(cerebro-vascular accidents)เนื้องอก (neoplasm), ได้รับความบาดเจ็บ(trauma), มีการอักเสบ (Inflammation) ,demyelinating diseases, ภาวะซึมเศร้า (severe depression), ภาวะเบื่ออาหาร (anorexia nervosa)
6. โรคเกี่ยวกับช่องปาก คอ และหลอดอาหาร เช่น เนื้องอก อุบัติเหตุ
7. ผู้ป่วยมะเร็งที่ได้รับยาต้านมะเร็งหรือรังสีรักษา

อาหารทางสายให้อาหาร แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ (ลัดดา เหมาะสุวรรณ, 2537)

1. สูตรน้ำนมผสม (milk-based formula) เป็นสูตรที่มีน้ำนมและผลิตภัณฑ์จากนมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เช่น ไข่ นมผง หรือนมสด ครีม น้ำตาล น้ำผลไม้ ในทางปฏิบัติแล้วใน โรงพยาบาลจะเตรียมอาหารสูตรนี้ สำหรับผู้ป่วยเด็กเท่านั้น
2. สูตรอาหารปั่นผสม (blenderized formula) เป็นสูตรอาหาร 5 หมู่ของไทย โดยเลือกเอาอาหารแต่ละหมู่ มาปั่นผสมเข้าด้วยกันซึ่งมีผัก ผลไม้ เนื้อสัตว์ น้ำตาลและไขมัน อัตราส่วนขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ป่วย ใช้เตรียมให้ผู้ป่วยใหญ่เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา lactose intolerance บางแห่งใช้ส่วน

ประกอบแตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสมและความสะดวกในการเตรียม โดยต้องได้คุณค่าทางอาหารครบตามที่แพทย์สั่ง

3. สูตรอาหารสำเร็จรูป (commercial formula) อาหารประเภทนี้เป็นอาหารสำเร็จรูปที่เตรียมโดยบริษัทอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์อาหาร มีสารอาหารใกล้เคียงกับที่ร่างกายต้องการ สะดวกในการใช้ และสามารถเลือกชนิดได้ สามารถให้ได้ทั้งทางสายให้อาหาร และรับประทานทางปาก

คุณสมบัติของอาหารทางสายให้อาหารที่ทำโดยโรงพยาบาลเอง (hospital tube feeding formula) นอกจากจะต้องมีคุณค่าทางอาหารตามสูตรที่กำหนด และ ความหนืดพอเหมาะ เพื่อให้ อาหารผ่านทางสายได้ง่าย แล้วยังต้องทำจากส่วนประกอบที่หาง่าย มีสี กลิ่น และรสชาติ เป็นที่ยอมรับของผู้ป่วย และอาหารทางสายให้อาหารที่ดีนั้นต้องราคาไม่แพง เนื่องจากในโรงพยาบาลมีงบประมาณจำกัด เพราะฉะนั้นในการเตรียมอาหารทุกชนิด จะต้องไม่ให้เกินงบประมาณ สะอาด ปลอดภัยจากเชื้อแบคทีเรีย มีสารอาหารครบถ้วนตามที่ร่างกายต้องการ (ลัดดา เหมาะสุวรรณ, 2537) สำหรับอาหารทางสายให้อาหารที่เตรียมจากงานโภชนาการ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ มีการปรับปรุงสูตรโดย ลัดดา เหมาะสุวรรณและคณะในปี 2535 และ ในปี 2538 ได้มีการศึกษาปริมาณสารอาหารในสูตรอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์โดย อารีรักษ์ พิษณุไพบุลย์ และคณะ ปัจจุบันหน่วยโภชนาการจึงได้มีการเปลี่ยนมาใช้สูตรนมถั่วเหลืองโดยมีส่วนประกอบ ดังตาราง 1 มีวิธีการผลิตอาหารทางสายให้อาหาร BD (1:1) 1 แคลอรี ต่อ 1 มิลลิลิตร โดยล้างถั่วเหลืองให้สะอาดแช่น้ำไว้ 1 คืน นำถั่วมาล้างให้สะอาดแล้วบดเติมน้ำให้ได้ 1000 มิลลิลิตร กรองด้วยผ้าขาวบางเอาน้ำนมถั่วเหลืองมาตั้งไฟอ่อนๆ กวนตลอดเวลาเพื่อไม่ให้ตกตะกอน ตุ่นให้ได้ 800 มิลลิลิตร เอาน้ำนมถั่วเหลืองที่สุกแล้ว ผสมไข่ต้ม น้ำตาลทราย น้ำมันพืช เกลือป่น ปั่นให้เข้ากัน เติมน้ำต้มสุกให้ได้ 1000 มิลลิลิตร บรรจุภาชนะ เก็บในตู้เย็นโดยมีคุณค่าทางโภชนาการ ดังแสดงในตาราง 2 สำหรับอาหารทางสายให้อาหารสูตรอื่นๆนอกเหนือจากสูตร BD (1:1) เช่น BD (0.5 :1) BD (1.5:1) และ BD (2:1) ฯลฯ มีการเพิ่มปริมาณพลังงานโดยการเพิ่ม ไข่ต้ม น้ำมันพืช และน้ำตาลทรายในอัตราส่วนที่เหมาะสม

ตาราง 1 ปริมาณส่วนประกอบของอาหารทางสายให้อาหารสูตรผสมนมถั่วเหลืองในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ BD (1:1)

ส่วนประกอบ	จำนวน (กรัม)
ถั่วเหลือง	150

ไข่ต้ม	100
น้ำตาลทราย	120
น้ำมันพืช	10
เกลือป่น	2

ที่มา : งานโภชนาการ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์, 2540

ตาราง 2 คุณค่าทางโภชนาการของอาหารทางสายให้อาหารสูตรผสมนมถั่วเหลืองในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ BD (1:1)

ส่วนประกอบ	พลังงาน (แคลอรี)	โปรตีน (กรัม)	ไขมัน (กรัม)	คาร์โบไฮเดรต (กรัม)	แคลเซียม (มิลลิกรัม)	โซเดียม (มิลลิกรัม)	ฟอสฟอรัส (มิลลิกรัม)	โปแตสเซียม (มิลลิกรัม)	เหล็ก (มิลลิกรัม)
อาหาร 1000 มล.	1075	50.1	35.1	139	329	1114	650	1.754	8.5

ที่มา : อารีรักษ์ พิษณุไพบุลย์ และคณะ, 2538

2. คุณภาพและการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของอาหารทางสายให้อาหาร

อาหารทางสายให้อาหาร (enteral tube feeding) เป็นอาหารที่สำคัญ เนื่องจากผู้ป่วยที่ได้รับอาหารประเภทนี้ มักไม่สามารถรับประทานอาหารได้เองมีการเจ็บป่วยพยาธิสภาพหรือ ร่างกายอ่อนแอกว่าผู้ป่วยทั่วไป ประกอบกับอาหารนี้มีลักษณะเป็นของเหลว มีแคลอรี และโปรตีนสูง เป็นอาหารเพาะเชื้อ (culture media) ที่ดีมาก ถึงแม้ว่ามีการปนเปื้อนเชื้อเพียงเล็กน้อย ก็สามารถเพิ่มปริมาณได้อย่างรวดเร็วในเวลาสั้นๆ ถ้าเก็บในตู้เย็นที่อุณหภูมิที่ไม่เหมาะสม และการเก็บรักษาอาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์มีการเก็บรักษาหลังการผลิต เป็นเวลาหลาย ชั่วโมงคือ รอบแรกเวลา 6.00-10.00 น.ส่งไปหผู้ป่วยเพื่อให้บริการในช่วง 10.00-18.00 น. และการผลิตรอบที่สองเวลา 11.00-14.00 น. เพื่อให้บริการในช่วงเวลา 22.00-6.00น. ของวันถัดไป ซึ่งใช้เวลาในการเก็บอยู่ในช่วง 4-16 ชั่วโมง ในตู้เย็นก่อนให้บริการ

ปี 2539 – 2540 หน่วยควบคุมโรคติดเชื้อ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ได้รายงานผลการเพาะเชื้อของอาหารทางสายให้อาหารพบว่า มีการปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์เป็นเชื้อ gram negative ที่เป็น nasocomial pathogens ได้แก่ *Klebsiella* , *Enterobacter* และเชื้อที่เกิดจาก non-hygiene

คือ *Bacillus* spp. และตรวจพบว่ามี การปนเปื้อน ในเครื่องปั้นอาหารก่อนใช้งานพบ Gram positive cocci สูงถึง 1.0×10^5 CFU/ml และหลังการใช้งานพบเชื้อ *Bacillus* spp 1.0×10^2 CFU/ml ทางโรงพยาบาลได้หามาตรการในการแก้ไขปรับปรุง โดยการเปลี่ยนแปลงภาชนะอุปกรณ์ในการปรุงอาหาร เน้นสุขลักษณะของผู้ปรุง-ประกอบอาหาร การปรับปรุงอุปกรณ์การให้อาหารทางสายให้อาหาร การเปลี่ยนแปลงปริมาณการบรรจุ จากเดิมบรรจุขวดน้ำเกลือ 500 มิลลิลิตร หรือ 1,000 มิลลิลิตร เตรียม สำหรับ 1 วันเป็นขวดพลาสติก 1 ขวดเตรียมพอดีสำหรับ 1 มื้อ และมีการนำเครื่องปั้นอาหาร และ อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั้นและผสมอาหาร มาล้างฆ่าเชื้อก่อนใช้ มาตรการต่างๆ เหล่านี้ทำให้การปนเปื้อน ลดลงบ้าง

ปี 2541 หน่วยควบคุมการติดเชื้อได้ให้คำแนะนำแก่หน่วยโภชนาการในการปรับปรุงการ ปฏิบัติงาน และการควบคุมการติดเชื้อ โดยการยกเลิกการใช้ผ้าปูโต๊ะบริเวณที่เตรียมอาหารและการจัด เตรียมผ้าสำหรับเช็ดโต๊ะซึ่งอาจเป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค ที่จะปนเปื้อนมายังมือของ บุคลากร ที่หยิบ จับ และให้นำอุปกรณ์ทุกชนิดและเครื่องใช้ที่ใช้ในประกอบอาหารทางสายให้อาหารนำไปผ่านความร้อนเพื่อฆ่าเชื้อ อุปกรณ์ผสมอาหารควรเก็บรวบรวมล้างทำความสะอาดและได้รับการทำลายเชื้อก่อน การเตรียมอาหารในมือต่อไป มีการทำความสะอาดพื้นที่ทั้งหมดของห้องเตรียมอาหารเพื่อป้องกันการ colonized ของเชื้อต่างๆเป็นระยะๆ และให้สวมถุงมือสะอาดในการปกปิดเข็ม เพื่อป้องกันการปน เปื้อนจากแบคทีเรียบริเวณซอกเล็บมือ ในด้านบุคลากรควรมีการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ทุกอย่างให้พร้อม ก่อนเริ่มผสม มีการทำความสะอาดมือด้วย 70 % alcohol glycerol หลังการปรับปรุง รายงานผลการ เพาะเชื้อของอาหารทางสายให้อาหารในปี 2541-2542 ของหน่วยควบคุมโรคติดเชื้อ โรงพยาบาล สงขลานครินทร์ยังพบอยู่ในช่วง $5 - 7 \times 10^2$ CFU/ml โดยเชื้อที่พบคือ *Bacillus* spp.

ในช่วงเดือนมีนาคม 2544 ได้ปรับเปลี่ยนเวลาผลิต อาหารและส่งอาหารแก่ผู้ป่วยโดยผลิต รอบเช้าส่งเวลา 9.30น.เพื่อให้บริการแก่ผู้ป่วยมือ 10.00น , 12.00น.และ14.00น และรอบเย็นผลิตในช่วง บ่ายส่งเวลา 16.30 น.ให้บริการแก่ผู้ป่วยในมือ 18.00 น ,22.00น ,2.00 น.และ 6.00 น. เพื่อลดระยะเวลา ในการเก็บอาหารในตู้เย็นลงเหลือนานที่สุดเพียง 12 ชั่วโมงหลังการผลิต ลดการปนเปื้อนเชื้อในการเก็บ รักษา สำหรับผลการเพาะเชื้อของอาหารทางสายให้อาหารจากหน่วยโภชนาการหลังผลิตเสร็จทันที ใน ปี 2541-2542 ของหน่วยควบคุมโรคติดเชื้อและหน่วยโภชนาการ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์พบอยู่ ในช่วง $0 - 8.0 \times 10^3$ CFU/ml โดยเชื้อที่พบ คือ *Bacillus* spp. , *Corynebacterium* spp. และ *A.baumani* . ดังแสดงในรายละเอียดของผลการเพาะเชื้อในตาราง 3 และในปี 2543-2544 พบว่าการปนเปื้อนของเชื้อ ลดลงแต่ยังคงพบมีการ ปนเปื้อนอยู่ ซึ่งผลการปนเปื้อนเชื้อที่พบจะพบในอาหารที่บรรจุขวด พลาสติกแต่ไม่พบในอาหารที่บรรจุขวดสเตอไรส์ ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 3 ผลการปนเปื้อนจุลินทรีย์ของอาหารทางสายให้อาหารของโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ที่ผลิตเสร็จทันที ตั้งแต่เดือน มีนาคม พ.ศ.2541 ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2543

ชนิดตัวอย่าง	จำนวนครั้งที่พบ	ปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด (CFU/ml)	เชื้อที่พบ
BD(1:1) บรรจุขวดพลาสติก	10	$1.0 \times 10^1 - 8.0 \times 10^3$	<i>Bacillus</i> spp.
BD(1:1) บรรจุขวดพลาสติก	22	0	No growth
BD(1:1) บรรจุขวดสเตอไรส์	10	$5.0 \times 10^1 - 3.0 \times 10^3$	<i>Corynebacterium</i> spp., <i>Bacillus</i> spp. <i>A.baumannii</i> .
BD(1:1) บรรจุขวดสเตอไรส์	22	0	No growth

ที่มา : รายงานการประชุมหน่วยควบคุมโรคติดเชื้อ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ปี 2541- 2543

ตาราง 4 ผลการปนเปื้อนจุลินทรีย์ของอาหารทางสายให้อาหารของโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ที่ผลิตเสร็จทันที ตั้งแต่เดือน มกราคม พ.ศ.2544 ถึงเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2544

ชนิดตัวอย่าง	จำนวนครั้งที่พบ	ปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด (CFU/ml)	เชื้อที่พบ
BD(1:1) บรรจุขวดพลาสติก	3	$1.0 \times 10^1 - 1.0 \times 10^2$	<i>Bacillus</i> spp.
BD(1:1) บรรจุขวดพลาสติก	4	0	No growth
BD(1:1) บรรจุขวดสเตอไรส์	7	0	No growth

ที่มา : ผลรายงานการส่งตรวจอาหารทางสายให้อาหารประจำเดือนของหน่วยโภชนาการ มกราคม- สิงหาคม พ.ศ. 2544

เกสรพรรณ พงษ์พินิจศักดิ์ (2541) ได้ศึกษาโดยการประยุกต์หลักการวิเคราะห์อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤตเพื่อตรวจสอบคุณภาพอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ พบว่ามี การปนเปื้อนจากปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด ในอาหารทางสายให้อาหารหลังปรุงเสร็จทันทีอยู่ในช่วง $10 - 6.75 \times 10^2$ CFU/ml หลังเก็บไว้ในตู้เย็นก่อนอุ่นอาหารอยู่ในช่วง $1.73 \times 10^2 - 5.6 \times 10^5$ CFU/ml และหลังอุ่นอาหาร อยู่ในช่วง $5.5 \times 10^1 - 2.0 \times 10^5$ CFU/ml เกินมาตรฐานร้อยละ 79 ,100 และ 79 ตามลำดับ (เกณฑ์มาตรฐานคือมีปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด ได้ไม่เกิน 1.0×10^2 CFU/ml และไม่มี total coliform และ fecal coliform) มือของผู้สัมผัสอาหาร ได้แก่ มือผู้ผสมส่วนผสม อยู่ในช่วง $1.0 \times 10^1 - 1.7 \times 10^5$

CFU/ml มือของผู้บรรจุน้อยในช่วง $2.0 \times 10^5 - 2.76 \times 10^5$ CFU/ml และมือผู้ให้บริการอยู่ในช่วง $1.2 \times 10^5 - 2.0 \times 10^4$ CFU/ml เกินมาตรฐาน ร้อยละ 88, 96 และ 52 ตามลำดับ กระบอกลี้ออาหารอยู่ในช่วง $1.5 \times 10^5 - 4.8 \times 10^4$ CFU/ml เกินมาตรฐานร้อยละ 38 แต่ไม่พบการปนเปื้อนจาก coliform bacteria และ fecal coliform bacteria และพบว่าอุณหภูมิที่ใช้ในการเก็บรักษาอาหารในตู้เย็น ความร้อนที่ใช้ในการทำให้อาหารอุ่น ความร้อนของอาหารหลังการอุ่น ไม่อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 57, 100 และ 100 ตามลำดับ ซึ่งแสดงว่าคุณภาพอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ต้องมีการปรับปรุงการผลิต การเก็บรักษา และการให้บริการให้ได้ตามมาตรฐาน

และมีรายงานการปนเปื้อนอาหารทางสายให้อาหารในต่างประเทศ ที่มีผู้ทำการศึกษาไว้ดังนี้ จากการศึกษากการปนเปื้อนอาหารทางสายให้อาหาร โดย Patcher *et al.* (1994) พบว่า ตัวอย่างหลังจากการผสมเสร็จทันที มีการปนเปื้อนร้อยละ 16 และ เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50 หลังจากให้ผู้ป่วยระดับการปนเปื้อนอยู่ในช่วง $1.0 \times 10^5 - 1.0 \times 10^8$ CFU/ml โดยเชื้อจุลินทรีย์ที่พบ ได้แก่ *Coagulase negative staphylococci*, *Streptococci* (fecalis and viridans) และ Gram negative bacilli.

Anderton (1993) ทำการศึกษาในประเทศอังกฤษ พบว่า มีการปนเปื้อนของปริมาณ จุลินทรีย์ทั้งหมดในอาหาร หลังเตรียมเสร็จทันทีและก่อนให้บริการแก่ผู้ป่วยร้อยละ 30 โดยชนิดของเชื้อจุลินทรีย์ที่พบได้แก่ *Coagulase negative staphylococci*, *Bacillus* spp., *K. oxytoca* และ *Enterobacter cloacae*

Fernandez-crehuet Navajas *et al.* (1992) ทำการศึกษาการปนเปื้อนจากจุลินทรีย์ในอาหารทางสายให้อาหารจำนวน 208 ตัวอย่าง พบว่ามีการปนเปื้อนจากปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด 56 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 26.9 ในตัวอย่างที่มีการปนเปื้อน 56 ตัวอย่าง พบว่า 11 ตัวอย่างไม่สามารถให้ผู้ป่วยได้เลย เนื่องจากมีการปนเปื้อนปริมาณสูง จนทำให้เกิดการเน่าบูดและอีก 45 ตัวอย่างสามารถนำมาให้ผู้ป่วยได้ หลังจากทำให้การปนเปื้อนลดลงโดยการให้ความร้อน ผู้ป่วยที่ได้รับอาหารที่มีการปนเปื้อน 43 ตัวอย่าง จาก 56 ตัวอย่าง เกิดการติดเชื้อในระบบทางเดินอาหาร (gastro-enteritis) ทำให้เกิดอาการไข้ ปวดท้อง ท้องเสีย และคลื่นไส้ อาเจียนใน 24 ชั่วโมงหลังได้รับอาหารทางสายให้อาหาร

Casewell and Phillips (1977) quoted in Anderton (1986) ได้รายงานว่าอาหารทางสายให้อาหารเป็นแหล่งการปนเปื้อนของการติดเชื้อ *Klebsiella* spp. ในผู้ป่วยจากหอผู้ป่วย ICU และ Thrun *et al.* (1990) ทำการศึกษาในผู้ป่วยในหอผู้ป่วย ICU 24 รายที่ได้รับอาหารทางสายให้อาหารภายใน 24 ชั่วโมง โดยหาความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับอาหารทางสายให้อาหารที่มีการปนเปื้อนกับการเกิดโรคติดเชื้อในโรงพยาบาล (nosocomial infection) โดยการสวอป nasopharyngeal และ rectal ภายใน 24 ชั่วโมง หลังได้รับอาหารทางสายให้อาหารและสวอปซ้ำ อาทิตย์ละ 2 ครั้ง จนกระทั่งผู้ป่วยกลับบ้านหรือมี

คำสั่งจากแพทย์ให้หยุดการรักษา ผลการศึกษาพบจุลินทรีย์ 24 ชนิดที่พบในอาหารทางสายให้อาหาร สัมพันธ์กับผลการเพาะเชื้อจากผู้ป่วย ร้อยละ 87.5 ของเชื้อที่พบในผู้ป่วย เป็นเชื้อชนิดเดียวกันกับที่ พบในอาหารทางสายให้อาหาร ได้แก่ *S.marcescens*, *K. pneumoniae*, *A. baumannii*, *E. cloacae*, *P. maltophilia* และ *Bacillus* spp.

Bostow, Greave and Allison (1982) ทำการศึกษาพบว่าอาหารทางสายให้อาหารหลังผสมทันที มีการปนเปื้อนจากปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด $1.0 \times 10^2 - 1.0 \times 10^3$ CFU/ml และระหว่างให้ผู้ป่วยใน 8 ชั่วโมงแรก พบปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด $1.0 \times 10^3 - 1.0 \times 10^4$ CFU/ml ชั่วโมงที่ 16 พบปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด $1.0 \times 10^2 - 1.0 \times 10^3$ CFU/ml และชั่วโมงที่ 24 พบปริมาณจุลินทรีย์ทั้งหมด $1 \times 10^2 - 1.0 \times 10^{10}$ CFU/ml เชื้อที่ตรวจพบได้แก่ *E.aerogenes*, *S. epidermidis*, *S. aureus*, *S. faecalis*, *E. coli* และ *Proteus* spp.

สรุปการศึกษาในต่างประเทศของอาหารทางสายให้อาหาร พบว่าอาหารทางสายให้อาหาร ยังคงเป็นอาหารที่มีความเสี่ยงในการปนเปื้อนจุลินทรีย์ และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการ เจ็บป่วยในผู้ป่วย และเชื้อที่พบมีการปนเปื้อนส่วนหนึ่งยังเป็นเชื้อก่อโรคที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้ป่วยที่ได้รับอาหาร

3. การควบคุมคุณภาพอาหารโดยการประยุกต์ใช้หลักการวิเคราะห์อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤต (HACCP : Hazard Analysis Critical Control Point)

HACCP เป็นระบบการประกันคุณภาพด้านความปลอดภัยของอาหาร ที่เป็นที่ยอมรับว่า สามารถป้องกันอันตรายหรือสิ่งปนเปื้อนทางชีวภาพ เคมีและกายภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบควบคุมการผลิตอาหาร ที่ผ่านการรับรองโดยคณะกรรมการมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ (Codex Alimentarius Commission)

ความหมายของการวิเคราะห์อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤต หมายถึง การวินิจฉัยและการประเมินอันตรายของอาหาร ที่อาจเกิดขึ้นกับผู้บริโภคตั้งแต่ วัตถุดิบ กระบวนการผลิต การขนส่ง จนกระทั่งถึงผู้

บริโภครวมทั้งระบบการสร้างการควบคุม เพื่อขจัดหรือลดสาเหตุที่จะทำให้เกิดอันตรายต่อผู้บริโภค โดยเน้นความปลอดภัยของผู้บริโภคเป็นหลักประกอบด้วย 2 ส่วน คือ FAO (1996)

1. การวิเคราะห์อันตราย (Hazard Analysis) เป็นกระบวนการวิเคราะห์อันตราย หรือโอกาสในการเกิดอันตรายในทุกขั้นตอน ที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการแปรรูปอาหารหรือระบบการบริการอาหาร ซึ่งครอบคลุมทั้งระบบตั้งแต่เรื่องวัตถุดิบ การเตรียม การเก็บรักษา กระบวนการแปรรูป ตลอดจนถึงการขนส่งและ การกระจายผลิตภัณฑ์อาหาร ในระบบการบริการอาหารครอบคลุมตั้งแต่เรื่อง วัตถุดิบ การเตรียม การปรุง การเก็บ และการเสิร์ฟอาหาร จุดประสงค์เพื่อจะได้ทราบแหล่ง หรือขั้นตอนที่สามารถทำให้ผลิตภัณฑ์อาหารก่อให้เกิดอันตรายแก่ ผู้บริโภค ตลอดจนประเมินระดับความร้ายแรง และแนวโน้มของอันตรายที่อาจเกิดขึ้น โดยการวิเคราะห์อันตรายจะดำเนินการทั้งทางกายภาพ เคมี และทางจุลินทรีย์

2. จุดควบคุมวิกฤต (Critical Control Point : CCPs) หมายถึงตำแหน่งการปฏิบัติกระบวนการหรือวิธีการที่ต้องการควบคุมด้วยปัจจัยตั้งแต่ 1 ชนิด ขึ้นไปเพื่อให้รอดพ้นจากภาวะที่จะทำให้เกิดผลิตภัณฑ์อาหาร เป็นความเสี่ยงต่อความปลอดภัยของผู้บริโภค

3.1. ความสำคัญของการวิเคราะห์อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤต

HACCP เป็นระบบที่ผ่านการพิสูจน์และได้รับการยอมรับจากนักวิทยาศาสตร์การ อาหาร ทั่วไป ว่าเป็นกระบวนการในการป้องกันและลดภาวะการเสี่ยงอันตรายอันเกิดจาก การบริโภคอาหารได้ HACCP เป็นระบบการตรวจสอบความสะอาดและความปลอดภัยอาหารที่ เป็นระบบป้องกันในทุกๆขั้นตอนของการผลิต ที่มีความเสี่ยงอันตรายหรืออาจเป็นเหตุก่อพิษภัยแก่ผู้บริโภคในขั้นตอนต่างๆ ที่มีการวิเคราะห์แล้วว่าเป็นอันตราย จึงหามาตรการมาป้องกันเป็นจุดๆ ไปจนถึงปลายกระบวนการผลิต ในแต่ละจุดควบคุมนี้เอง เป็นการคุ้มครองผู้บริโภคไม่ให้ได้รับอันตรายก่อนที่ผลิตภัณฑ์อาหารนั้นๆจะถูกบรรจุหีบห่อเพื่อออกจำหน่าย (FAO,1996)

3.2 ประโยชน์ของระบบ HACCP (FAO,1996)

การนำระบบ HACCP มาใช้ในอุตสาหกรรมอาหาร และธุรกิจบริการอาหาร สรุปได้ดังนี้

3.2.1 สามารถนำไปใช้ในอุตสาหกรรมอาหารและธุรกิจบริการอาหารทุกประเภท ทุกระดับอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจาก HACCP เป็นการทำงานที่เป็นระบบและมีแบบแผน ครอบคลุมทุกส่วนของอุตสาหกรรมอาหาร และธุรกิจบริการอาหาร

3.2.2 ช่วยลดต้นทุนการผลิตด้านการประกันคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานความปลอดภัย อันเป็นข้อกำหนดสำคัญสำหรับอุตสาหกรรมอาหารและบริการอาหาร เป็นการลดจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน

3.2.3 ทำให้ผลิตภัณฑ์อาหารที่ผลิตได้สามารถส่งไปจำหน่ายยังประเทศที่พัฒนาแล้วได้ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่พัฒนาแล้วต่างก็ใช้ HACCP ในการประกันคุณภาพผลิตภัณฑ์อาหาร

3.2.4 ทำให้ผลิตภัณฑ์อาหารมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคสูง

3.2.5 เป็นการสะดวกกับฝ่ายที่มีส่วนควบคุมมาตรฐานอาหารในการตรวจสอบ เนื่องจากการดำเนินงานในระบบ HACCP มีขั้นตอนและรายละเอียดอย่างเป็นระบบทำให้สะดวกต่อการตรวจสอบ

3.2.6 เป็นการเปลี่ยนจากระบบการตรวจสอบผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายมาเป็นการตรวจสอบการทำงานทั้งระบบอย่างมีแบบแผน

3.3 หลักการ HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point)

หลักการของระบบการวิเคราะห์อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤตประกอบด้วยหลัก 7 ประการ (FAO,1996) ดังนี้

3.3.1 การวิเคราะห์อันตราย ที่เกิดทุกขั้นตอนตั้งแต่แหล่งที่มาของวัตถุดิบ กรรมวิธีการผลิต การเก็บรักษา การจัดจำหน่าย และวิธีการเตรียมเพื่อบริโภคของผู้บริโภค โดยการเขียนผังของขั้นตอนการผลิต (flow diagram) และประเมินอันตราย (hazard) แต่ละขั้นตอนในผังแล้วกำหนดวิธีการเพื่อควบคุมอันตรายนั้นๆ อันตราย(hazard) หมายถึง การปนเปื้อนทั้งทางเคมี กายภาพ การเจริญเติบโตและการมีชีวิตอยู่ของแบคทีเรียในอาหาร ที่อยู่ในระดับที่ไม่สามารถ ยอมรับได้ อาจมีผลต่อความปลอดภัยหรือคุณภาพผลิตภัณฑ์ จากผลของเมตาโบลิซึมของแบคทีเรีย ได้แก่ สารพิษ เอนไซม์ ฯลฯ

3.3.2 การกำหนดจุดควบคุมวิกฤต เพื่อป้องกันหรือควบคุมอันตรายที่ได้มีการจำแนกไว้ ซึ่งหมายถึง ตำแหน่ง วิธีการ หรือขั้นตอนในการผลิตที่หากสามารถควบคุมได้ จะขจัดหรือลดอันตรายได้ และหากมีการละเลยในการควบคุมจะมีผลทำให้อาหารที่ผลิตไม่ปลอดภัย จุดควบคุมวิกฤต (Critical Control Point : CCPs) คือจุดใด ๆ ในกระบวนการผลิตอาหารซึ่งเมื่อขาดการ ควบคุม อาจเป็นผลให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยที่ไม่สามารถยอมรับได้ และถูกกำหนดขึ้นเพื่อแสดงถึงอันตรายแต่ละจุด

3.3.3 กำหนดเกณฑ์ควบคุม เป็นการกำหนดเกณฑ์หรือลักษณะเฉพาะ ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่าการดำเนินการอยู่ภายใต้จุดควบคุมวิกฤต การกำหนดเกณฑ์ มีความสำคัญในการ ตรวจสอบอันตรายในแต่ละจุดควบคุมวิกฤต เกณฑ์ดังกล่าวประกอบด้วย เวลา อุณหภูมิ พีเอช วอเตอร์ตีวิตี้ ระดับคลอรีน ความชื้น และการเก็บผลิตภัณฑ์ การตั้งเกณฑ์ หรือระดับความปลอดภัยของอาหารเพื่อที่จะดูว่า CCPs อยู่ภายใต้การควบคุม (under control) และเกณฑ์ที่ตั้งอาจดูจากข้อมูลที่มีอยู่แล้วในสถานที่นั้น จากตำราประสบการณ์ หรือจากการทำวิจัย

3.3.4 การติดตามจุดควบคุมวิกฤต การติดตาม (monitoring) หมายถึงการตรวจสอบว่าขั้นตอนการผลิตหรือการจัดการในแต่ละจุดควบคุมวิกฤตนั้น บรรลุเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ สามารถทำได้ โดยการสังเกต การใช้มาตรวัด และ/หรือ การบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่สำคัญเพื่อควบคุมหรือป้องกันอันตรายอย่างเป็นระบบ

3.3.5 การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาให้ถูกต้องเมื่อเกิดข้อผิดพลาด ณ จุดควบคุมวิกฤต ถ้าผลการติดตามพบว่าการทำอาหารมีความผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จะต้องมีการแก้ไขให้ถูกต้อง (corrective action) วิธีการแก้ไขในแต่ละจุด จะมีลักษณะเฉพาะขึ้นกับผลการติดตามในแต่ละขั้นตอนของการทำอาหาร เพื่อที่จะได้ดำเนินการแก้ไขให้ถูกต้องได้ทัน่วงที

3.3.6 การกำหนดวิธีการทวนสอบว่า ระบบนี้ได้ทำตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อจะได้ทราบว่าจุดควบคุมวิกฤตให้เหมาะสมนั้น ได้มีการติดตามอย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการแก้ไขอย่างเหมาะสมแล้ว

3.3.7 กำหนดระบบการเก็บบันทึกข้อมูล หลักการนี้มีความสำคัญยิ่งสำหรับผู้เกี่ยวข้องในการทำอาหาร ต้องเก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับส่วนผสมของอาหาร วิธีการผลิตและการควบคุมการผลิต ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทำการตรวจสอบย้อนกลับได้

3.4 การประยุกต์ใช้หลักการ HACCP

การประยุกต์ใช้ ระบบ HACCP ในกระบวนการผลิตอาหารตาม Codex Committee on Food Hygiene (FAO, 1996) มีขั้นตอนดังนี้

3.4.1 การรวมกลุ่มผู้มีความรู้ ความชำนาญในสายการผลิต หรือมีความเกี่ยวข้องกับ ผลิตภัณฑ์ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในระบบ HACCP พิจารณา ถ้าภายในองค์กรมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ไม่เพียงพออาจเชิญผู้ที่มีความชำนาญภายนอกมาร่วมด้วย

3.4.2 ศึกษารายละเอียดของผลิตภัณฑ์และปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น วัตถุดิบ

3.4.3 กำหนดหรือการตั้งขอบข่ายของการ นำผลิตภัณฑ์ไปใช้เช่น กลุ่มบุคคล หรือช่วงอายุบุคคล ที่ใช้ผลิตภัณฑ์

3.4.4 จัดทำแผนผังหรือขั้นตอนการผลิตโดยกลุ่มผู้จัดทำระบบ HACCP ควรเป็นผู้จัดทำขึ้นมาเอง ซึ่งแผนผังต้องจัดทำขึ้นด้วยความรอบคอบ และตรงกับการปฏิบัติงานจริง

3.4.5 ตรวจสอบแผนผังการผลิตที่สร้างขึ้นกับการปฏิบัติงานจริงในทุกขั้นตอน ทั้งวิธีการ เวลา ที่ใช้ รวมทั้งการแก้ไขให้ถูกต้อง ถ้ามีข้อผิดพลาดเกิดขึ้น

3.4.6 พิจารณารวบรวมอันตรายหรือผลเสียที่เป็นไปได้ทั้งทางกายภาพ ชีววิทยา หรือ เคมีซึ่งอาจเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนพร้อมทั้งวิธีการ หรือ มาตรการในการป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้น

3.4.7 พิจารณาเลือกจุดควบคุมวิกฤตโดยใช้คำถามของ CCP decision tree ช่วยในการตัดสินใจเลือกจุดควบคุมวิกฤต โดยนำมาพิจารณากับทุกๆ อันตรายที่ได้รวบรวมไว้ในขั้นตอนที่ 6

3.4.8 กำหนดเกณฑ์ควบคุม หรือปริมาณที่ยอมรับให้มีได้สูงสุดของจุดควบคุมวิกฤตที่เลือกไว้ ซึ่งการกำหนดนี้ต้องมีความเข้าใจรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับจุดวิกฤตที่เราเลือกใน กรรมวิธีการผลิตอาหาร สิ่งที่ถูกนำมาใช้เป็นเกณฑ์พิจารณา เช่น อุณหภูมิ เวลา ความชื้น พีเอช ปริมาณคลอรีน สี กลิ่น

3.4.9 กำหนดระบบติดตามและควบคุมคุณภาพ ณ จุดควบคุมวิกฤตซึ่งระบบดังกล่าวจะต้องมีประสิทธิภาพ ที่จะระบุความเบี่ยงเบนจากเกณฑ์ที่กำหนด และแสดงให้เห็นเมื่อการควบคุมเบี่ยงเบนไป และต้องให้ผลหรือข้อมูลที่รวดเร็ว เพื่อจะได้ดำเนินการแก้ไขได้ทัน ดังนั้นวิธีการ ควบคุมจึงมักเป็นวิธีการทางกายภาพ หรือทางเคมี และผลการตรวจสอบ ณ จุดควบคุมวิกฤต ต้องตรวจสอบลงนามโดยผู้รับผิดชอบทุกครั้ง

3.4.10 กำหนดวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องของแต่ละจุดควบคุมวิกฤต ในกรณีมีแนวโน้มที่จะเกิดการเบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ที่ควบคุมและจะต้องทำการควบคุมให้ได้ก่อนที่ความเบี่ยงเบนนั้นจะนำไปสู่ความไม่ปลอดภัย ซึ่งความเบี่ยงเบนและการแก้ไขต้องถูกบันทึกไว้ด้วย นอกจากนี้อาจต้องมีการคัดทิ้งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้น ในขณะที่ไม่สามารถควบคุมจุดวิกฤตได้

3.4.11 กำหนดวิธีการตรวจสอบระบบ HACCP ที่มีอยู่ว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่ ดำเนินการ โดยการสุ่มตัวอย่างและตรวจวิเคราะห์ ตัวอย่างของการตรวจสอบเช่น การทบทวนระบบ HACCP พร้อมทั้งการบันทึกข้อมูล ทบทวนการเบี่ยงเบนที่เกิดขึ้น และวิธีการแก้ไข ทบทวนเกณฑ์และค่ายอมรับที่กำหนดขึ้น

3.4.12 กำหนดระบบการจัดเก็บข้อมูล เนื่องจากข้อมูลการควบคุมคุณภาพ ณ จุดควบคุมวิกฤตเป็นสิ่งสำคัญที่จะพิสูจน์ได้ว่าการควบคุมจุดควบคุมวิกฤต หรือมีการแก้ไขหากจุดควบคุมวิกฤต ไม่อยู่ในการควบคุมที่กำหนดไว้ และควรกำหนดวิธีการบันทึกข้อมูลในระบบ HACCP ไว้ด้วย

การนำระบบ HACCP มาประยุกต์ใช้กับโรงพยาบาลมีเหตุผลดังนี้ (สุรีย์ วงศ์ปิยชน และยุวดี คาคการณ์ไกล, 2536)

1. ปริมาณผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลมาก ซึ่งคนเหล่านี้ต้องได้รับอาหารจากโรงพยาบาล

2. การจัดทำอาหารในโรงครัวของโรงพยาบาลครั้งละมาก ๆ (mass catering) อาหารในโรงครัวโรงพยาบาล มีวิธีการในการผลิตเหมือนกัน

3. ผู้ป่วยต่างจากคนทั่วไป มีสภาพร่างกายที่อ่อนแอติดเชื้อโรคได้ง่าย จึงไม่ควรให้มีการติดเชื้อใด ๆ เพิ่มเข้ามาอีกและในการให้อาหารทางสายให้อาหาร ผู้ป่วยไม่สามารถรับรู้ กลิ่นและรสที่ผิดปกติได้ ทำให้ผู้ป่วยไม่สามารถปฏิเสธอาหารเหล่านี้ได้

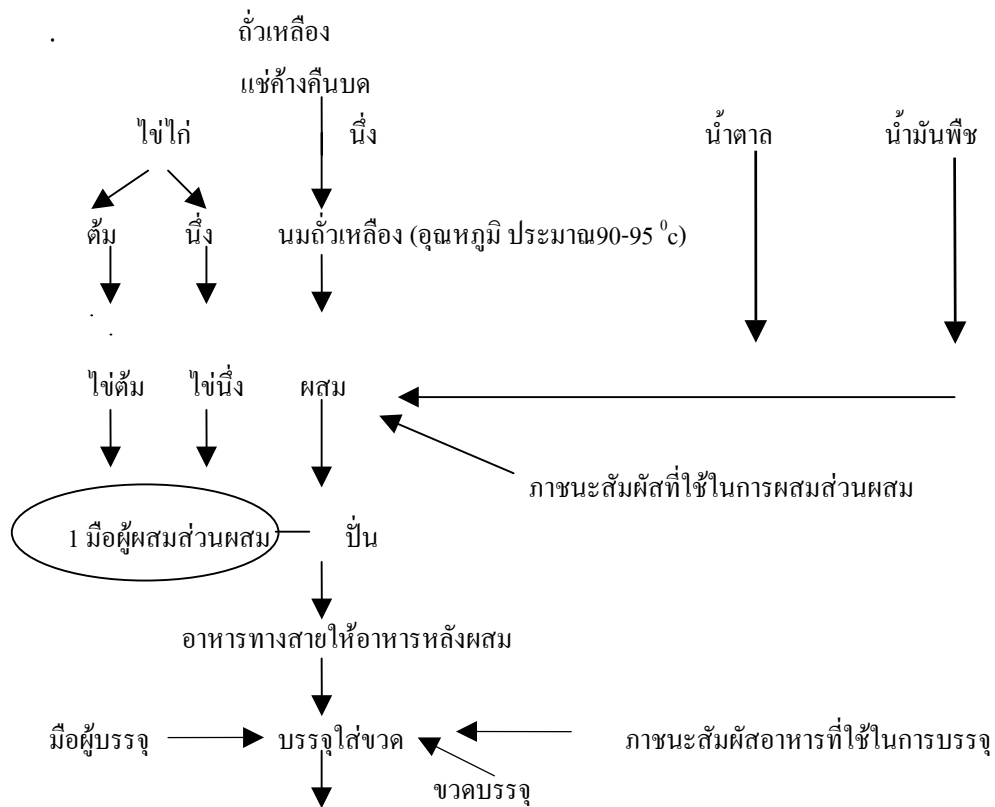
4. อาหารที่จัดให้แก่ผู้ป่วยยังต้องมีการเตรียมอย่างถูกต้องลักษณะ โภชนากรทำหน้าที่ในการกำหนดรายการอาหาร เฉพาะสำหรับผู้ป่วยแต่ละประเภทที่ต้องได้รับในแต่ละวัน อาหารทางสายให้อาหาร มีแคลอรีและโปรตีนสูงเป็นอาหารเพาะเชื้อ (culture media) ที่ดีมากแม้จะมีการปนเปื้อนจากเชื้อโรคเพียงเล็กน้อยก็สามารถเพิ่มปริมาณได้อย่างรวดเร็วในเวลาสั้นๆถ้าอยู่ใน สภาวะที่เหมาะสม

จากการนำระบบ HACCP มาใช้ในการควบคุมคุณภาพอาหารในโรงพยาบาล ทำการศึกษาโดย Richards, Parr and Risdebrough (1993) โดยพบว่าจุดควบคุมวิกฤตได้แก่ ใช้อุณหภูมิการปรุง-ประกอบอาหารไม่เหมาะสม ปนเปื้อนจากน้ำที่ใช้ล้างอาหารที่รับประทานสด อุณหภูมิที่ใช้ในการเก็บรักษาอาหารไม่เหมาะสม อุณหภูมิในการทำให้ร้อนไม่เหมาะสม

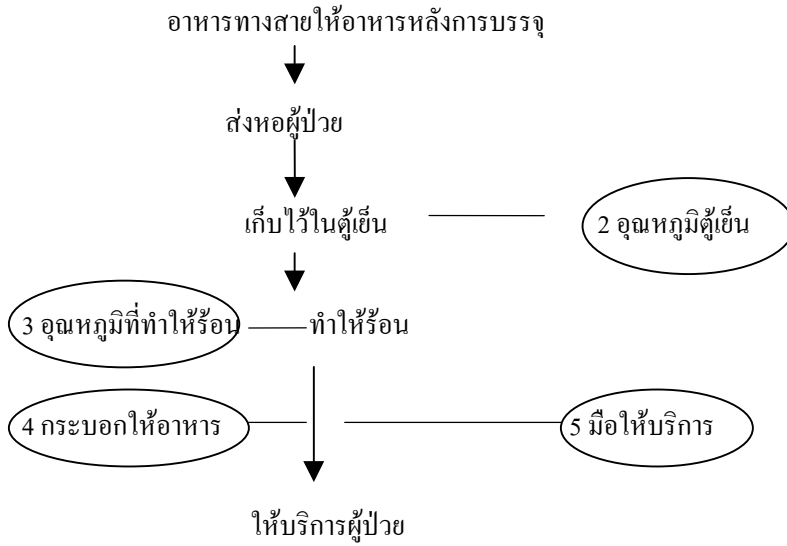
Shanaphy, Murphy and Kenedy (1993) นำระบบ HACCP มาใช้ในการควบคุม คุณภาพอาหารสำเร็จรูปแช่เย็น (cook chill) สำหรับให้บริการผู้ป่วย ในโรงพยาบาลภายใน 5 วัน โดยการทำการค้นหาจุดควบคุมวิกฤตซึ่งได้แก่ ขั้นตอนการนำส่งวัตถุดิบ การเก็บรักษาวัตถุดิบ การปนเปื้อนระหว่างเตรียมวัตถุดิบ การปรุงอาหาร การทำให้เย็น การเก็บรักษา การขนส่ง การทำอาหารให้ร้อนก่อนให้บริการ โดยมีการควบคุมแต่ละจุด พบว่า 16 เดือนก่อนที่มีการนำระบบ HACCP มาใช้ มี total bacteria count น้อยกว่า 1.0×10^3 CFU/ml ร้อยละ 61.5 หลัง 16 เดือน จากการนำระบบ HACCP มาใช้ พบ total bacteria count น้อยกว่า 1.0×10^3 CFU/ml เป็นร้อยละ 90.1 จากการเปรียบเทียบ ก่อนและหลังนำระบบ HACCP มาใช้มีการลดลงของการปนเปื้อนอาหารทางสายให้อาหารลดลงอย่างมีนัยสำคัญ เกสราพรรณ พงษ์พินิจศักดิ์ (2541) ได้ทำการศึกษาโดยการประยุกต์หลักการวิเคราะห์อันตรายที่จุดควบคุมวิกฤตเพื่อตรวจสอบคุณภาพอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ พบว่ามีจุดบกพร่องในจุดควบคุมวิกฤตที่ต้องทำการควบคุม เพื่อให้ได้มาตรฐาน 4 จุด คือ 1. การผลิตอาหารทางสายให้อาหาร 2. อุณหภูมิที่เก็บรักษาอาหารในหอผู้ป่วย 3. ความร้อนที่ใช้ในการทำอาหารให้ร้อน และ 4. การให้บริการอาหารทางสายให้อาหาร ดังภาพประกอบ 1

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ได้นำ จุดวิกฤตที่ค้นพบในงานวิจัยที่ผ่านมาของ เกสราพรรณ พงษ์พินิจศักดิ์ (2541) มาศึกษาและแก้ปัญหาที่ค้นพบในจุดควบคุมวิกฤตที่ขั้นตอนของการผลิตอาหารทางสายให้อาหาร โดยเลือกใช้การลดปริมาณจุลินทรีย์ในอาหารด้วยการ พาสเจอ

ไรส์ในแบบ Low Temperature Long Time ที่ 65 องศาเซลเซียส นาน 30 นาทีและศึกษาความเหมาะสมของวิธีการ ต้นทุนการผลิต ทางกายภาพ, คุณภาพทางประสาทสัมผัสและ ประสิทธิภาพของการลดการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ในอาหารหลังการพาสเจอร์ไรส์ และหลังการเก็บรักษาอาหารในตู้เย็นที่อุณหภูมิ 5 และ 12 องศาเซลเซียส นาน 5 วัน เพื่อดูประสิทธิภาพและอายุในการเก็บรักษาของอาหารพาสเจอร์ไรส์ รวมถึงการสำรวจอุณหภูมิตู้เย็นในหอผู้ป่วย ว่ามีความเหมาะสมในการเก็บรักษาอาหารหรือไม่ และกระบวนการในการขนส่งอาหารที่มีความปลอดภัย ดังแสดงในแผนผังการดำเนินงานวิจัย ภาพประกอบ 2

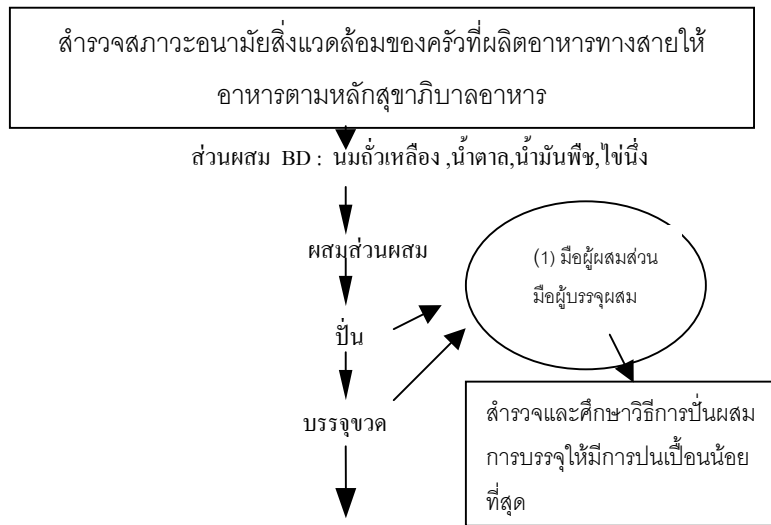

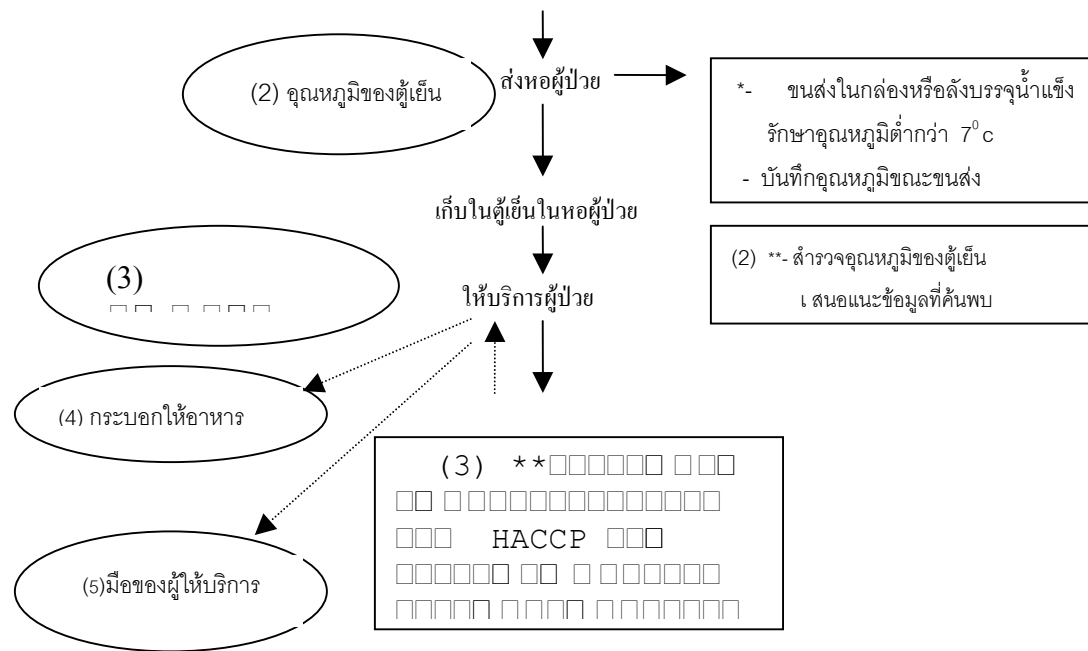

ภาพประกอบ 1 แผนผังการผลิตอาหารทางสายให้อาหารของโรงพยาบาลสงขลานครินทร์และ ผลการตรวจสอบคุณภาพอาหารทางสายให้อาหารในจุดที่เป็นจุดควบคุมวิกฤต
 หมายเหตุ จุดควบคุมวิกฤต

ที่มา : คัดแปลงจาก เกสราพรรณ พงษ์พินิจศักดิ์, 2541

** (1.) - พาสเจอร์ไรส์ระบบ LTLT 2 (พาสเจอร์ไรส์ 65°C 30 12°C -)

ภาพประกอบ 2 แผนผังแสดงการดำเนินงานวิจัย

หมายเหตุ □□□□□□* กิจกรรมที่ใช้ในการศึกษาปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่ค้นพบในจุดควบคุมวิกฤติในการวิจัยครั้งนี้
 * กิจกรรมข้อเสนอแนะ
 ○ จุดควบคุมวิกฤติ

4. การควบคุมการเจริญของจุลินทรีย์ในอาหาร

วิธีการป้องกันการเน่าเสียของอาหารที่ได้ผลดีมากที่สุดคือ การป้องกันการเจริญและการทำลายจุลินทรีย์ ดังนั้นกระบวนการแปรรูปอาหารเช่น การใช้ความร้อน การใช้อุณหภูมิต่ำ การฉายรังสีแกมมา และการอบแห้งเป็นกรรมวิธีที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการควบคุมการเจริญของจุลินทรีย์ ช่วยยืดอายุการเก็บอาหารไม่ให้เน่าเสียก่อนเวลาอันควร วิธีการควบคุมการเจริญของจุลินทรีย์ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ที่สำคัญคือการใช้ความร้อนและการใช้ ความเย็น

4.1. การใช้ความร้อน

วิธีนี้นิยมใช้ในการทำลายจุลินทรีย์ เพราะประหยัดค่าใช้จ่าย ง่ายในการควบคุมและให้ผลที่หน้าเชื่อถือได้ โดยอาศัยการใช้หลักการที่ว่า ความร้อนสามารถทำลายจุลินทรีย์และเอนไซม์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติในอาหารที่สามารถทำให้อาหารเสีย กลไกที่ทำลายเชื้อของความร้อน คือทำให้โปรตีนจับเป็นก้อน (coagulation) ทำให้โปรตีนและเอนไซม์ส่วนใหญ่ของเซลล์เกิดการเปลี่ยนแปลงและสูญเสียสภาพธรรมชาติ (denature) จึงไม่สามารถทำหน้าที่ได้ ซึ่งถ้ามีน้ำเป็นตัวกลางจะเร่งให้โปรตีนจับรวมตัวกันเป็นก้อนเร็วขึ้นเพราะไปทำลายปฏิกิริยาเคมีต่างๆ ภายในเซลล์ที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของเชื้อ การ

ใช้ความร้อนมีวัตถุประสงค์ในการยืดอายุการเก็บรักษาอาหารและลดจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดโรค ได้แก่วิธีการดังต่อไปนี้

4.1.1. การต้มเดือด (boiling) วิธีนี้ใช้ต้มในน้ำเดือดที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส นาน 15 นาทีที่สามารถทำลายแบคทีเรียในรูปเซลล์ปกติได้ภายใน 5-10 นาทีแต่ไม่อาจทำลายสปอร์ หรือไวรัสที่ทนความร้อน และไม่สามารถทำลายจุลินทรีย์ได้ทั้งหมด อาจมีผลต่อลักษณะและคุณค่าทางอาหารได้ (อัญชลี ตันท์ศุภศิริ, 2541)

4.1.2. การพาสเจอร์ไรส์ (pasteurization) วิธีนี้เป็นการให้ความร้อน ที่อุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิของน้ำเดือด อุณหภูมิประมาณ 60-85 องศาเซลเซียส ใช้ฆ่าเชื้อในอาหารที่ใช้ความร้อนสูงไม่ได้ วิธีนี้ทำลายจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค จุลินทรีย์ที่ไม่ทนความร้อน รวมทั้งจุลินทรีย์ที่อยู่ใน รูปเซลล์ แต่ไม่สามารถทำลายจุลินทรีย์ได้ทั้งหมด และไม่สามารถยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ ทุกชนิด วิธีนี้เหมาะสำหรับอาหารที่ต้องการให้มีคุณภาพดีคงเดิม หรือหลีกเลี่ยงการสูญเสีย คุณค่าทางโภชนาการ เช่นในน้ำนม น้ำผลไม้ (วราวุฒิ ครุสง, 2539)

4.1.3. การสเตอริไลส์ (Sterilization) ในที่นี้หมายถึง การสเตอริไลส์ในเชิงการค้า (Commercial Sterilization) คือ การถนอมอาหารโดยใช้ความร้อนสูงกว่าการ พาสเจอร์ไรส์ ระดับอุณหภูมิประมาณ 100-130 องศาเซลเซียส เพื่อทำลายจุลินทรีย์ทั้งหมดรวมทั้งสปอร์ทำให้สามารถเก็บรักษาอาหารได้ในภาวะปกติได้ การสเตอริไลส์อาจแบ่งเป็น 2 วิธีใหญ่ๆได้คือการสเตอริไลส์พร้อมภาชนะบรรจุหรือแยกจากภาชนะบรรจุ การสเตอริไลส์ที่นิยมได้แก่กระบวนการ ยูเอชที Ultra-high-temperature- treatment (UHT) และการบรรจุกระป๋อง (canning)

ตัวอย่างของการให้ความร้อนที่ระดับอุณหภูมิต่างๆที่สามารถใช้ในการทำลายเชื้อจุลินทรีย์ ดังแสดงในตาราง 5

ตาราง 5 ระดับอุณหภูมิที่สามารถทำลายเชื้อจุลินทรีย์

อุณหภูมิ (°C)	การทำลายเชื้อจุลินทรีย์
121	ไอน้ำร้อนที่ความดัน 15 ปอนด์/ตารางนิ้ว เวลา 15-20 นาที ทำลายจุลินทรีย์ทุกชนิดรวมทั้งสปอร์
116	ไอน้ำร้อนที่ความดัน 10 ปอนด์/ตารางนิ้ว เวลา 30-40 นาที ทำลายจุลินทรีย์ทุกชนิด รวมทั้งสปอร์
110	ไอน้ำร้อนที่ความดัน 6 ปอนด์/ตารางนิ้ว เวลา 60-80 นาที ทำลายจุลินทรีย์ทุกชนิดรวมทั้งสปอร์

100	ทำลายแบคทีเรียได้ แต่ทำลายสปอร์แบคทีเรียไม่ได้
82-93	ทำลายแบคทีเรีย ยีสต์และเชื้อราได้
66-82	แบคทีเรียที่ทนร้อนเจริญได้
65-72	การพาสเจอร์ไรส์ ทำลายเซลล์แบคทีเรีย ที่เป็นพิษได้ แต่ไม่สามารถทำลายสปอร์แบคทีเรียชนิดเป็นพิษได้

ที่มา : ปรียา วิบูลเศรษฐ์, 2540

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำลายเชื้อด้วยความร้อน (ปุ่น คงเกียรติเจริญและ สมพร คงเกียรติเจริญ, 2541)

1. ชนิดของจุลินทรีย์ เชื้อแต่ละชนิดหรือแต่ละสายพันธุ์มีความทนความร้อนต่างกัน และสปอร์ของเชื้อจะทนความร้อนมากกว่าเซลล์ปกติ
2. อายุของจุลินทรีย์เซลล์ที่เจริญในช่วง log phase จะถูกทำลายได้ง่ายกว่าช่วงอื่นๆ แต่ช่วงท้ายของ stationary phase เชื้อจะทนความร้อนได้ดี ส่วนสปอร์ของเชื้อจะทนความร้อนมากกว่าเซลล์ปกติ
3. จำนวนจุลินทรีย์ ถ้ามีเชื้อเริ่มต้นสูงต้องใช้เวลาเพิ่มขึ้น
4. อุณหภูมิและเวลา ถ้าให้อุณหภูมิสูงขึ้นเชื้อจะถูกทำลายอย่างรวดเร็ว
5. สภาพแวดล้อมโปรตีนหรือไขมัน ที่ห่อหุ้มเซลล์ จะป้องกันเชื้อไว้ ทำให้ความร้อนเข้าถึงเซลล์ยาก

6. สภาพกรด ด่างของอาหารอาหารที่มีความเป็นกรดต่ำใช้เวลาในการฆ่าเชื้อนานกว่า

7. คุณสมบัติทางกายภาพของอาหารและความเป็นฉนวนความร้อนของอาหาร

8. รูปทรงและมิติของบรรจุภัณฑ์อาหาร

การถ่ายโอนและแทรกผ่านของความร้อนในอาหาร

การถ่ายโอนความร้อนในอาหารจะซับซ้อน และมีผลต่อระยะเวลาในการฆ่าเชื้อ แบ่งอาหารตามลักษณะการถ่ายโอนความร้อนดังนี้ (สายรุพ ชัยวานิชศิริ และวรรณฯ ตูลย์ชัย,ม.ป.ป.)

1. อาหารที่ถ่ายโอนความร้อนแบบการนำ (conductive heating packs) ความร้อนจะถ่ายเทผ่านผนังภาชนะในทุกทิศทางแล้วผ่านโมเลกุลอาหารที่ไม่เคลื่อนที่ การถ่ายโอนแบบนี้จะช้ากว่าการพาความร้อน

2. อาหารที่ถ่ายโอนความร้อนแบบการพา (convective heating packs) ความร้อนจะถ่ายโอนโดยที่โมเลกุลของอาหารเคลื่อนที่ไปด้วย เช่นอาหารเหลวที่มีความข้นหนืดต่ำ หรือมีชิ้นอาหารขนาดเล็ก เมื่อได้รับความร้อน ส่วนที่เป็นของเหลวที่ได้รับความร้อนก่อน ทำให้ความหนาแน่นน้อยลงจึง

เคลื่อนที่ขึ้นข้างบนในขณะที่อุณหภูมิต่ำ ความหนาแน่นมากกว่าจะเคลื่อนที่ลงล่างเกิดการหมุนเวียน
อาหารภายในภาชนะ ถ้าอาหารมีการถ่ายโอนความร้อนแบบการพาบังคับ (forced convection) ซึ่ง
มีแรงภายนอกมาบังคับให้อาหารเคลื่อนที่เกิดการผสมในภาชนะทำให้อาหารมีการถ่ายโอนความร้อน
เร็วขึ้น พบในการฆ่าเชื้อใน agitated retort

3. อาหารมีการถ่ายโอนความร้อนแบบผสม (complex heating packs) เช่นในอาหารที่มีส่วนผสม
ของสารให้ความหนืด ช่วงแรกมีการถ่ายโอนความร้อนแบบการพา และเมื่อให้ความร้อนต่อไป
อาหารจะข้นหนืดมากขึ้นและการถ่ายโอนความร้อนจะเปลี่ยนเป็นแบบการนำ หรืออาหารที่มีชิ้นอาหาร
ใหญ่ในของเหลวส่วนของเหลวจะร้อนเร็วกว่าส่วนของแข็ง cold point ของอาหารจะอยู่ระหว่าง cold
point ของอาหารที่มีอาหารมีการถ่ายโอนความร้อนแบบการนำและ แบบการพาดังแสดงในภาพ
ประกอบ 3

ปัจจัยที่มีผลต่อการถ่ายโอนความร้อนสู่อาหารในภาชนะแบ่งได้ดังนี้ (สายวรุฬ ชัยวา
นิชศิริ และวรรณดา ตูลยชัย, ม.ป.ป.)

1. ปัจจัยเนื่องจากผลิตภัณฑ์

- น้ำหนักบรรจุ (fill weight) ถ้ามากจะทำให้อัตราการแทรกผ่านความร้อนลดลง
- สูตรและความหนืดของอาหาร ถ้ามากเกินไปอาจทำให้การถ่ายโอนความร้อนสู่อาหารลดลง
- ขนาดชิ้นอาหารและการเรียงตัวในภาชนะ
- อัตราส่วนของเหลวต่อของแข็ง ถ้าของแข็งมากเกินไปอาจทำให้การถ่ายโอนความร้อนสู่อาหารช้า

ลง

- ช่องว่างเหนืออาหารในภาชนะ ถ้าไม่เพียงพอ อาจเกิดการหมุนเวียนของอาหารในภาชนะไม่เพียงพอ

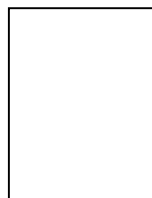
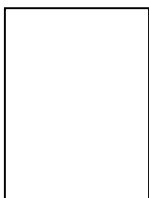
พอ

- อุณหภูมิเริ่มต้นของอาหาร

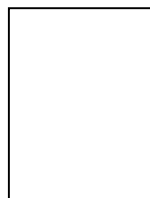
2. ปัจจัยอื่นๆที่ไม่ใช่จากอาหาร

- ขนาด รูปร่าง และ ความหนาของภาชนะ
- การเรียงภาชนะใน retort
- วิธีการทำให้เย็น

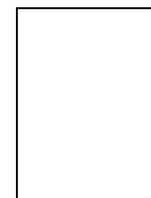
แบบการพาความร้อน

แบบผสม

แบบการนำความร้อน

อาหารเหลว   ชิ้นอาหารใน   ชิ้นอาหารใน   อาหารชั้นเหนียว   อาหารที่บรรจุแน่น
    ของเหลว   ของเหลวชั้น

ภาพประกอบ 3 การถ่ายโอนความร้อนของผลิตภัณฑ์อาหารชนิดต่างๆ

ที่มา : ทนง ภัคศรีพันธ์, 2541 : 123

4.2. การใช้ความเย็น

การใช้ความเย็นเป็นวิธีในการถนอมอาหารเพื่อให้เก็บอาหารไว้ได้นาน ด้วยการลดอุณหภูมิให้ต่ำเพื่อลดกิจกรรมของเอนไซม์และจุลินทรีย์ อุณหภูมิต่ำไม่ได้มีผลในการทำลาย จุลินทรีย์แต่เป็นการถนอมอาหาร เพื่อป้องกันไม่ให้เชื้อเจริญแบ่งตัวเพิ่ม เนื่องจากเอนไซม์ทำงานได้ช้าที่อุณหภูมิต่ำ ทำให้เอนไซม์ของเซลล์ลดลง ทำให้โปรตีนเสียสภาพ เซลล์เกิดการฉีกขาด แต่มีจุลินทรีย์ในกลุ่ม psychrophiles ซึ่งสามารถเจริญได้ที่อุณหภูมิต่ำตั้งแต่ -8 ถึง 20 องศาเซลเซียส ดังแสดงให้เห็นถึงผลของอุณหภูมิต่ำที่มีผลกระทบต่ออาหารและเชื้อจุลินทรีย์ในอาหารในตาราง 6

ตาราง 6 ระดับอุณหภูมิต่ำที่มีผลกระทบต่ออาหาร และเชื้อจุลินทรีย์ในอาหาร

อุณหภูมิ (°C)	ผลกระทบต่ออาหาร และ เชื้อจุลินทรีย์ในอาหาร
5	เชื้อจุลินทรีย์แบ่งตัวช้าลงช่วยยืดอายุอาหาร
0-5	ความชื้นในอาหารเปลี่ยนรูป เป็นเกล็ดน้ำแข็ง ดันทะลุผนังเซลล์ และทำลายรสชาติอาหาร
-8	หยุดการเจริญเติบโตของ แบคทีเรีย และเชื้อรา
-18	หยุดปฏิกิริยาต่างๆทางเคมีของอาหาร และ จุลินทรีย์
-70 ถึง -195	สามารถฆ่าเชื้อ จุลินทรีย์ในอาหาร ได้หมดทุกชนิด

ที่มา : ปุ่น คงเจริญเกียรติ และสมพร คงเจริญเกียรติ, 2541

5. กระบวนการพาสเจอร์ไรส์ (pasteurization)

การพาสเจอร์ไรส์ (pasteurization) หมายถึง กระบวนการให้ความร้อนในระดับการ พาสเจอร์ไรส์ ที่ประยุกต์สำหรับผลิตภัณฑ์อาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายต่อ สุขภาพของประชาชนที่อาจเกิดจากจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี กายภาพและ ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์น้อยที่สุด โดยไม่ได้เป็นการทำลายจุลินทรีย์ ที่ทำให้เกิดโรคลงได้ทั้งหมด แต่ช่วยลดจำนวนจุลินทรีย์ที่ทำอันตรายต่อสุขภาพลงมาอยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดอันตราย และช่วย รักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ลดการบูดหรือเสียของผลิตภัณฑ์ ที่เกิดจาก จุลินทรีย์ FAO (1986)

กระบวนการให้ความร้อน ด้วยความร้อนที่อุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิของน้ำเดือด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค ทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับอาหาร และเพื่อยืดอายุการเก็บรักษา ผลิตภัณฑ์อาหาร เนื่องจากการเสื่อมเสียจากจุลินทรีย์และเอนไซม์ในอาหาร ซึ่งเวลาและอุณหภูมิที่ใช้ ขึ้นกับชนิดผลิตภัณฑ์เป็นสำคัญ (วรารุณี ครูส่ง, 2539)

วิธีการถนอมอาหารโดยใช้ความร้อนที่อุณหภูมิไม่สูงมาก โดยมุ่งทำลายแบคทีเรียพวกไม่สร้างสปอร์และก่อโรคมกกับมนุษย์ (pathogenic bacteria) ส่วนจุลินทรีย์ชนิดอื่นๆที่ทนความร้อนของการพาสเจอร์ไรส์จะทำให้อาหารเสียได้ ดังนั้นอาหารที่ผ่านการพาสเจอร์ไรส์จะต้องอาศัยความเย็นช่วยในการเก็บรักษา (ทนง ภักฤษพันธุ์, 2540)

เป็นกระบวนการในการให้ความร้อนที่ไม่รุนแรง ที่อุณหภูมิต่ำกว่า 100 องศาเซลเซียส เพื่อยืดอายุของผลิตภัณฑ์ในการถนอมอาหาร โดยยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ และจุลินทรีย์ที่ทนความร้อนต่ำ เช่นจุลินทรีย์ที่ไม่มีสปอร์ ยีสต์และรา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านประสาทสัมผัส และคุณค่าของอาหารน้อยที่สุด เป็นการฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ส่วนใหญ่แต่ไม่ใช่ทั้งหมดในอาหาร วัตถุประสงค์หลักในการพาสเจอร์ไรส์อาหารที่มีความเป็นกรดต่ำ ($pH > 4.5$) คือการทำลายเชื้อที่ก่อให้เกิดโรค ส่วนวัตถุประสงค์หลักในการพาสเจอร์ไรส์อาหารที่มีความเป็นกรดสูง ($pH < 4.5$) คือการทำลายจุลินทรีย์ ที่ก่อให้เกิดการเน่าเสียของอาหาร และยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ (วิไล รังสาดทอง, 2543)

การประยุกต์ใช้ความร้อนในระดับพาสเจอร์ไรส์ แก่ผลิตภัณฑ์อาหารนั้น มีข้อได้เปรียบกว่าการให้ความร้อนในระดับสเตอริไลส์ เนื่องจากระดับความร้อนที่สูงกว่าจะส่งผลเสียแก่ ผลิตภัณฑ์นั้น แต่ข้อจำกัดก็คือสามารถทำลายได้เฉพาะจุลินทรีย์กลุ่มที่ก่อให้เกิดโรคและจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดการเสียของผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช่กลุ่มที่ทนความร้อนสูง ในการใช้ความร้อนในการถนอมอาหาร ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ของเวลาและอุณหภูมิ เวลาและอุณหภูมิ ในการพาสเจอร์ไรส์อาหารขึ้นอยู่กับ

1. การต้านทานความร้อนของของเซลล์จุลินทรีย์ หรือเชื้อโรคที่ต้องการทำลาย
2. ความไวต่อความร้อนของผลิตภัณฑ์ ค่า D ของเอนไซม์และจุลินทรีย์ซึ่งมีความทนทาน ต่อความร้อนมากที่สุดในอาหารนั้นๆ จะเป็นตัวบ่งชี้ ถึงระดับของการให้ความร้อน เพื่อให้อาหารมีความ

คงตัว เช่นการพาสเจอร์ร้อนขึ้นกับค่า D₆₀ และจำนวนจุลินทรีย์ *Coxiella burnettii* ที่เป็นเชื้อ Rickettsia ที่ทำให้เกิดโรคQ Fever หรือ ในผลไม้ที่มีความเป็นกรดสูง เช่น เชอร์รี่ กระบวนการพาสเจอร์ไรต์จะทำลายยีสต์และราส่วนเครื่องดื่มที่ได้จากการหมักเช่น เบียร์และไวน์ การพาสเจอร์ไรต์จะทำลายยีสต์แปลกปลอมหรือยีสต์ป่า (wild yeast) วัตถุประสงค์ของการพาสเจอร์ไรต์อาหารต่าง ๆสามารถแสดงได้ในตาราง 7

สามารถแบ่งการให้ความร้อน ระดับพาสเจอร์ไรต์ได้เป็น 2 ระบบ คือ

1. การพาสเจอร์ไรต์แบบ LTLT (Low Temperature Long Time) เป็นระบบที่ใช้อุณหภูมิไม่สูงนักแต่ใช้เวลานานระบบนี้อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์และคุณค่าทางโภชนาการได้ ใช้อุณหภูมิต่ำเวลานาน คือ 63 องศาเซลเซียส นาน 30 นาที และทำให้เย็นลงทันที

ตาราง 7 วัตถุประสงค์ของการพาสเจอร์ไรต์อาหารชนิดต่าง ๆ

ชนิดอาหาร	วัตถุประสงค์หลัก	วัตถุประสงค์รอง	เงื่อนไขในการให้ความร้อน *
(pH < 4.5) น้ำผลไม้	ยับยั้งการทำงานของเอนไซม์เช่น pectin-esterase และ polygalacturonase	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสีย เช่น ยีสต์ และรา	65 ⁰ c นาน 30 นาที หรือ 77 ⁰ c นาน 1 นาที หรือ 88 ⁰ c นาน 15 วินาที
เบียร์	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสียเช่น ยีสต์ป่า Lactobacillus species และยีสต์ที่หลงเหลืออยู่ เช่น Saccharomyces species	-	65-68 ⁰ c นาน 20 นาที (บรรจุขวด) 72-75 ⁰ c นาน 1-4 นาที ที่ 900-1,000 กิโลปาสกาล
(pH > 4.5) นม	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค เช่น Brucella abortus, Coxiella burnettii ** Mycobacterium tuberculosis,	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสีย และทำลายเอนไซม์	63 ⁰ c นาน 30 นาที หรือ 71.5 ⁰ c นาน 15 วินาที
ไข่	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค เช่น Salmonella senftenberg.	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสีย	64.4 ⁰ c นาน 2.5 นาที หรือ 60 ⁰ c นาน 3.5 นาที
ไอศกรีม	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรค	ทำลายเชื้อจุลินทรีย์ที่ทำให้เกิดการเน่าเสีย	65 ⁰ c นาน 30 นาทีหรือ 71 ⁰ c นาน 30 นาที หรือ 80 ⁰ 15 วินาที

ที่มา : วิไล รัตตาทอง, 2543

หมายเหตุ * ตามด้วยการทำให้เย็นลงที่ 3-7 °c อย่างรวดเร็ว

** เป็นเชื้อ Rickettsia ที่ทำให้เกิดโรค Q Fever

เรียกว่าแบบ Holding Method ซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายสามารถทำได้ในระดับครัวเรือน โดยนำอาหารที่ต้องการพาสเจอร์ไรส์ใส่ภาชนะ แล้วนำไปตั้งไฟให้ร้อน ถึงอุณหภูมิที่ต้องการ โดยวัดด้วยเทอร์โมมิเตอร์ จับเวลาตามที่กำหนด หรือบรรจุอาหารใส่ขวดแล้วนำไปตั้งในน้ำที่ต้มให้ร้อนถึงอุณหภูมิที่ต้องการก็ได้ (วรารุณี ครุสง, 2539)

2. การพาสเจอร์ไรส์แบบ HTST (High Temperature Short Time) เป็นระบบที่ใช้อุณหภูมิสูงแต่เวลาสั้นเพื่อรักษาคุณค่าทางโภชนาการ ที่อุณหภูมิ 72 องศาเซลเซียส นาน 15 วินาที และทำให้เย็นลงโดยเร็ว ระบบนี้ใช้ในอุตสาหกรรมอาหาร เพราะเป็นระบบต่อเนื่อง ใช้เครื่องมือเป็นแบบเฉพาะอาหารผ่านความร้อนแล้ว บรรจุลงบรรจุภัณฑ์โดยวิธีปราศจากเชื้อ นำไปเก็บที่อุณหภูมิต่ำกว่า 7 องศาเซลเซียส (วรารุณี ครุสง, 2539) ดังตัวอย่างความสัมพันธ์ของอุณหภูมิและเวลาของการให้ความร้อนแก่ผลิตภัณฑ์อาหารใน ตาราง 8

ตาราง 8 ความสัมพันธ์ของอุณหภูมิและเวลาของการให้ความร้อนแก่ผลิตภัณฑ์อาหารในระดับพาสเจอร์ไรส์

ผลิตภัณฑ์อาหาร	อุณหภูมิในการให้ความร้อน (องศาเซลเซียส)	เวลาที่ใช้	ระบบที่ใช้
ผลิตภัณฑ์นม	71.1	15 วินาที	HTST
ไวน์และเบียร์	82-87	1-2 นาที	HTST
ผลไม้แห้ง	65.05-85	30-90 นาที	LTLT
น้ำอุ่น	76.7	30 นาที	LTLT
นม	72-75	15 วินาที	HTST
ครีม	>80	3-5 วินาที	HTST

ที่มา : วรารุณี ครุสง, 2539

ในการให้ความร้อนในระดับการพาสเจอร์ไรส์ของแต่ละผลิตภัณฑ์ จะต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ และองค์ประกอบธรรมชาติของผลิตภัณฑ์คือ pH, water activity, และความชื้นหนืดของอาหารและชิ้นของอาหารแล้ว ยังต้องพิจารณาจำนวนจุลินทรีย์เริ่มต้น และจุลินทรีย์ที่รอดชีวิตเนื่องจากจุลินทรีย์บางชนิดต้านทานความร้อน สามารถสร้างสปอร์ได้ จึงอาจมีชีวิตรอดได้หลังจากที่ได้ผ่านการให้ความร้อนในระดับพาสเจอร์ไรส์ ดังนั้นต้องทำให้เย็นลงทันทีเพื่อป้องกันไม่ให้ จุลินทรีย์ที่รอดชีวิตสามารถเพิ่มจำนวนขึ้น และก่อให้เกิดการเสียบของผลิตภัณฑ์ได้ จึงต้องเก็บไว้ในตู้เย็นอุณหภูมิต่ำหรือแช่ในตู้เย็น และต้องบรรจุผลิตภัณฑ์อย่างถูกต้องลักษณะด้วย การเก็บรักษา ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการให้ความร้อนระดับพาสเจอร์ไรส์ ต้องมีวิธีการเพื่อจำกัดสภาวะไม่ให้จุลินทรีย์เจริญได้หรือเจริญได้น้อยที่สุด โดยเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ไว้ในตู้เย็นอุณหภูมิ 4-10 องศาเซลเซียส

สามารถตรวจสอบความสมบูรณ์ของกระบวนการพาสเจอร์ไรส์ ได้โดยอาศัยการตรวจหากิจกรรมของเอนไซม์ แทนการตรวจหาปริมาณจุลินทรีย์โดยตรง เนื่องจากการตรวจหาปริมาณ จุลินทรีย์ต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายสูง เช่น ในนม ใช้การหาเอนไซม์อัลคาไลน์ฟอสฟาเทส (alkaline phosphatase) แทนเนื่องจากค่า D ของเอนไซม์อัลคาไลน์ฟอสฟาเทสเท่ากับ ค่า D ของจุลินทรีย์ที่ก่อให้เกิดโรคของ *Mycobacterium tuberculosis* ในขณะที่ผลิตภัณฑ์ไข่ อาศัยการตรวจหากิจกรรมของเอนไซม์อะไมเลส (amylase) แทนการตรวจหาปริมาณจุลินทรีย์โดยตรง เนื่องจากค่า D ของเอนไซม์อะไมเลสใกล้เคียงกับค่า D ของเชื้อ *Salmonella spp.* โดยที่ค่า D (decimal reduction time) หมายถึงเวลาการให้ความร้อนที่อุณหภูมิหนึ่งทีกราฟผ่าน 1 วงจรของล็อก (Log cycle) หรือเป็นเวลาที่ใช้ทำลายจุลินทรีย์ไปได้ 90% ของปริมาณจุลินทรีย์ที่มีอยู่ (วรารุณี ทรูสง, 2539)

การพาสเจอร์ไรส์อาหารเหลวก่อนการบรรจุ

การพาสเจอร์ไรส์อาหารเหลวบางชนิดในปริมาณไม่มากนัก อาจใช้เครื่องแลกเปลี่ยน ความร้อนแบบมีดบาดผิวหรือ ใช้หม้อเปิดในการต้มก็ได้ แต่การพาสเจอร์ไรส์อาหารเหลวที่มีความหนืดต่ำ ก่อนการบรรจุในปริมาณมาก เช่น นม ผลิตภัณฑ์นม น้ำผลไม้ ไข่เหลว เบียร์ ไวน์ นิยมใช้เครื่องแลกเปลี่ยนความร้อนแบบแผ่น สำหรับน้ำผลไม้ ไวน์ และผลิตภัณฑ์บางอย่างต้องมีขั้นตอนการกำจัดอากาศออก เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากปฏิกิริยาออกซิเดชันซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในระหว่างการเก็บรักษา

การพาสเจอร์ไรส์อาหารหลังบรรจุในบรรจุภัณฑ์

การพาสเจอร์ไรส์อาหารเหลวบางชนิด เช่น เบียร์ และน้ำผลไม้จะทำหลังจากการบรรจุอาหารลงภาชนะ อาหารที่บรรจุขวดแล้วต้องบรรจุน้ำด้วย เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิกะทันหัน (Thermal shock) ซึ่งจะทำให้เกิดรอยร้าวของบรรจุภัณฑ์ ความแตกต่างสูงสุดระหว่างอุณหภูมิของบรรจุ

กัมมันต์ และอุณหภูมิของน้ำที่ภาชนะแก้วจะทนคือ 20°C สำหรับการให้ความร้อน และ 10°C สำหรับการทำให้เย็น การพาสเจอร์ไรส์อาหารในบรรจุภัณฑ์ประเภทโลหะหรือพลาสติกจะใช้ส่วนผสมของไอน้ำและอากาศหรือน้ำร้อน เพราะมีความเสี่ยงต่อการแตกร้าวต่ำในทุกกรณี อาหารจะถูกทำให้เย็นลงไปยัง 40°C เพื่อระเหยน้ำบนผิวของบรรจุภัณฑ์ และป้องกันการเกิดสนิมภายนอกหรือที่ฝา และเพื่อเร่งให้ผลึกติดได้เร็วขึ้น กระบวนการนี้มีทั้งแบบกะและแบบต่อเนื่อง แต่เครื่องมือที่ง่ายที่สุดประกอบด้วยอ่างน้ำร้อน ซึ่งให้ความร้อนแก่อาหารที่บรรจุแล้วและวางลงในภาชนะที่อุณหภูมิและเวลาที่กำหนด หลังจากนั้นจะมีการปล่อยน้ำเย็นเข้าไปเพื่อทำให้อาหารเย็นลง (วิลโลว์ รังสาตทอง, 2543)

ข้อดีของการใช้เครื่องแลกเปลี่ยนความร้อนในการพาสเจอร์ไรส์อาหารก่อนการบรรจุกับการพาสเจอร์ไรส์อาหารหลังการบรรจุ คือ

1. เป็นการให้ความร้อนทั่วถึงกว่า
2. เป็นเครื่องที่ใช้งานง่าย และเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาน้อยกว่า
3. ต้องการพื้นที่และแรงงานน้อยกว่า
4. มีความยืดหยุ่นกว่าคือใช้ได้กับผลิตภัณฑ์อาหารหลายชนิดกว่า
5. สามารถควบคุมเงื่อนไขในการพาสเจอร์ไรส์ได้ดีกว่า

ผลกระทบของการพาสเจอร์ไรส์ต่ออาหาร

การพาสเจอร์ไรส์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพด้านโภชนาการ และประสาทสัมผัสเล็กน้อย แต่อายุของผลิตภัณฑ์จะสั้นคือ เพียงหลายวันหรือหลายอาทิตย์ ซึ่งน้อยกว่าอาหารที่ผ่านการสเตอริไลส์ ซึ่งเป็นการให้ความร้อนที่ค่อนข้างรุนแรง ซึ่งมีอายุหลายเดือน การพาสเจอร์ไรส์ไม่มีผลต่อสีในเมล็ดพืช และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ชนิดอื่น ในผลไม้ อาจมีการสูญเสียกลิ่นเล็กน้อยทำให้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง และอาจกลบกลิ่นที่เกิดขึ้นระหว่างการให้ความร้อนอาหารได้ อาจมีการเก็บเกี่ยวสารหอมระเหยเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพของน้ำผลไม้ให้ดีขึ้น แต่ยังไม่เป็นวิธีที่ใช้กันทั่วไป การสูญเสียสารหอมระเหยของของนมดิบช่วยลดกลิ่นหืน และทำให้ผลิตภัณฑ์มีกลิ่นรสนุ่มนวลขึ้น ปฏิบัติการเกิดสีน้ำตาลโดยเอนไซม์โพลีฟีนอลออกซิเดสเป็นสาเหตุของการเกิดการเปลี่ยนแปลง ออกซิเจนจะเป็นตัวเร่งการเกิดสีน้ำตาล จึงต้องมีการกำจัดอากาศในน้ำ ผลไม้ก่อนเข้าสู่กระบวนการพาสเจอร์ไรส์ ความขาวของนมดิบและนมพาสเจอร์ไรส์ต่างกัน เนื่องจากการไฮโมจิโนเซชันไม่ใช่กระบวนการพาสเจอร์ไรส์ และวิตามินมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย มีการสูญเสียโปรตีน 5 % ในนม (วิลโลว์ รังสาตทอง, 2543) การพาสเจอร์ไรส์ที่อุณหภูมิสูงเวลาสั้นหรือระบบ HTST จะช่วยในการถนอมคุณภาพอาหารทางด้านโภชนาการ และประสาทสัมผัสของอาหาร ซึ่งกระบวนการพาสเจอร์ไรส์แบบ HTST จะให้ผลดี

ภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงสุด และกระบวนการพาสเจอร์ไรส์ แบบ LTLT จะมีสูญเสียวิตามิน มากกว่าระบบ HTST เล็กน้อย

และสามารถสรุปวิธีการใช้ความร้อนในการทำลายเชื้อจุลินทรีย์ ในอาหารทางสายให้อาหาร โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ด้วยวิธีการที่สามารถเป็นไปได้ เหมาะกับลักษณะของ ผลิตภัณฑ์ และความเป็นไปได้ในการนำมาทดลองเพื่อศึกษาความเหมาะสมและประสิทธิภาพของวิธีการดังกล่าว ในตาราง 9

ตาราง 9 สรุปการเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียและความเป็นไปได้ของการใช้ความร้อนในการทำลายเชื้อจุลินทรีย์ ในอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์

วิธี	ข้อดี	ข้อเสีย
การต้มเคี่ยว(boiling)	1.ทำได้ในระดับครัวเรือน ทำได้ง่าย 2.สามารถฆ่าเชื้อได้	1.ไม่สามารถทำลายเชื้อได้ทั้งหมด รวมถึงทำลายสปอร์ 2. อาจทำให้อาหารมีการจับตัวเป็นก้อนไม่เหมาะสมในการนำไปให้บริการผู้ป่วยเนื่องจากอาหารมีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพง่ายเมื่อใช้ความร้อนสูง
การพาสเจอร์ไรส์แบบ LTLT	1.ทำได้ในระดับครัวเรือน 2.ทำลายเชื้อที่ก่อให้เกิดอันตรายปลอดภัยจากเชื้อก่อโรค 3.สามารถใช้กับอาหารที่มีความเปลี่ยนแปลงคุณภาพง่ายหรือใช้ความร้อนสูงไม่ได้เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะอาหารน้อย	1.ไม่สามารถทำลายเชื้อได้ทั้งหมดรวมถึงทำลายสปอร์ 2.ต้องเก็บรักษาอาหารในตู้เย็น 3.การควบคุมอุณหภูมิและการได้รับความร้อนอาจไม่สะดวกและทำโดยใช้เทอร์โมมิเตอร์ควบคุมโดยคน
การพาสเจอร์ไรส์แบบ HTST	1.สามารถฆ่าเชื้อได้และลดการปนเปื้อนได้จากระบบได้ดี 2.การควบคุมอุณหภูมิทำได้ดีกว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพและลักษณะอาหารน้อยกว่าระบบ LTLT	1.ทำได้ในระบบอุตสาหกรรมต้องใช้เครื่องมือและเครื่องจักรเฉพาะ 2.ต้องลงทุนกับระบบสูง 3.ต้องเก็บรักษาอาหารในตู้เย็น
การสเตอริไลส์ (Sterilization) แบบยูเอชที (UHT)	1.ปลอดภัยสูงกว่าและเก็บรักษาได้นานที่อุณหภูมิปกติ 2.คุณภาพอาหารเปลี่ยนแปลงน้อยมาก	1.ทำได้ในระบบอุตสาหกรรมต้องใช้เครื่องมือและเครื่องจักรเฉพาะไม่สามารถทำในระบบครัวเรือนได้

การสเตอริไลส์ (Sterilization) แบบบรรจุกระป๋อง (canning)	1.ปลอดภัยสูงและเก็บรักษาได้นานที่ อุณหภูมิปกติ	2.ต้องลงทุนกับระบบสูงมาก 1.ทำได้ในระบบอุตสาหกรรมต้องใช้เครื่องมือและเครื่องจักรเฉพาะไม่สามารถทำในระบบครัวเรือนได้ 2.ต้องลงทุนกับระบบสูงมาก 3.ไม่เหมาะสมกับลักษณะและชนิดอาหาร 4.ค่าต้นทุนบรรจุภัณฑ์สูง

6. บรรจุภัณฑ์

บรรจุภัณฑ์มีหน้าที่ในการบรรจุใส่ ป้องกันไม่ให้สินค้าเสียหาย โดยป้องกันผลิตภัณฑ์ จากการรั่ว การซึมผ่านวัสดุ ช่วยในการรักษาคุณค่าทางอาหารและคุณภาพอาหาร สามารถแบ่งตามวัสดุหลักในการผลิตได้ดังนี้

1. เยื่อและกระดาษ
2. พลาสติก
3. แก้ว
4. โลหะ

จึงต้องมีการเลือกใช้บรรจุภัณฑ์ให้เหมาะกับชนิดของอาหารโดยพิจารณาจากคุณลักษณะของอาหาร และรูปแบบของบรรจุภัณฑ์ที่จะหาได้ ด้วยต้นทุนที่เหมาะสมกับสภาวะการตลาด และสามารถเก็บรักษาอาหารได้ตามอายุขัย (Shelf Life) ที่ต้องการ และปัจจัยภายนอกที่ต้องคำนึงถึง คือ เทคนิคในการบรรจุ สภาวะการขนส่ง การจัดเก็บและช่องทางการจัดจำหน่ายบรรจุภัณฑ์อาหารที่ดีต้องคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้ (ปุ่น คงเจริญเกียรติ และ สมพร คงเจริญเกียรติ, 2541)

1. สุขภาพอนามัย อาหารต้องไม่เจือปนด้วยสารพิษใดที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค
2. สามารถรักษาคุณค่าทางโภชนาการ
3. คุณสมบัติทางด้านรสชาติและกลิ่น
4. คุณภาพทางด้าน การป้องกันจุลินทรีย์จากบรรยากาศภายนอกและจากตัวของ   ผลิตภัณฑ์

เอง

5. คุณภาพของเทคโนโลยีที่เหมาะสม

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้นำบรรจุภัณฑ์ที่หน่วยงาน โภชนาการ ใช้ในปัจจุบันมาใช้ในการทดลองเพื่อศึกษาความเหมาะสมในการพาสเจอร์อาหารในภาชนะ โดยบรรจุภัณฑ์ที่ใช้ คือ

1. ขวดแก้ว ขนาด 500 มิลลิลิตร ที่ใช้บรรจุน้ำเกลือในโรงพยาบาล 2. ขวดยาน้ำพลาสติกสีขาวขุ่นฝาเกลียว ขนาด 500 มิลลิลิตร และ 3. ขวดน้ำดื่มพลาสติกสีขาวขุ่นฝาจุกยาง ขนาด 500 มิลลิลิตร

ขวดแก้ว

แก้วเป็นบรรจุภัณฑ์ที่มีความเอื้อในการทำปฏิกิริยากับสารเคมี ต่างๆ เมื่อเทียบกับวัสดุบรรจุภัณฑ์อื่นๆ และรักษาคุณภาพสินค้าได้ดีมาก ข้อดีคือมีความใส เป็นประกายมองเห็น ผลิตภัณฑ์ผู้บริโภคส่วนใหญ่ยอมรับได้ดี เนื่องจากแก้วมีความแข็งแรง รูปทรงและปริมาตรไม่ เปลี่ยนแปลงในการบรรจุแบบสุญญากาศหรือความดัน สามารถบรรจุอาหารขณะที่ร้อน หรือผ่านการฆ่าเชื้อด้วยความร้อนที่อุณหภูมิสูง หรือทนต่อแรงกดได้สูง แต่ข้อด้อยของแก้วคือเปราะแตกง่าย มีน้ำหนักมาก 2.5 กรัม/ลบ. ซม. แม้ว่าจะเอื้อต่อปฏิกิริยาทั่วไป แต่โซเดียมและไอออนอื่นๆ ในแก้วสามารถแยกตัวออกจากแก้วมาผสมกับอาหารที่บรรจุภายในได้ ในด้านสิ่งแวดล้อมแก้วสามารถกลับมาหมุนเวียนใช้ได้ใหม่ได้หลายครั้งอาจถึง 100 ครั้ง สิ่งสำคัญคือการล้างให้สะอาดและทำให้แห้ง แก้วสามารถนำกลับมาหลอมใช้ใหม่ได้ ทำให้ลดพลังงานในการผลิตแก้วใหม่ ซึ่งในประเทศไทยมีการนำขวดแก้วกลับมาใช้ใหม่คิดเป็นปริมาณ 155916.60 ตัน หรือ ร้อยละ 23 ของขวดแก้วที่ผลิต นอกจากนี้ขวดแก้วส่วนสำคัญของบรรจุภัณฑ์ขวด คือฝาขวด เนื่องจากฝามีบทบาทสำคัญในการรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ (ปุ่น คงเจริญเกียรติ และ สมพร คงเจริญเกียรติ, 2541)

ขวดพลาสติก

พลาสติก หมายถึง วัสดุที่ประกอบด้วยสารอินทรีย์สังเคราะห์หรือกึ่งสังเคราะห์ที่มีน้ำหนักโมเลกุลสูง เกิดจากโพลิเมอร์เซชันหรือคอนเดนเซชันหรือได้จากวัตถุดิบธรรมชาติที่ผ่านกรรมวิธีทางเคมี ซึ่งสามารถนำมาทำภายใต้ภาวะต่าง ๆ ให้เป็นรูปร่างลักษณะและขนาดตามต้องการ

ภาชนะพลาสติก หมายถึงภาชนะ เช่น ขวด ที่ทำด้วยพลาสติกเพื่อใช้บรรจุของเหลว นมและผลิตภัณฑ์นม รวมทั้งผลิตภัณฑ์คล้ายนม อาจมีลักษณะแข็ง (rigid) กึ่งแข็ง (semi-rigid)หรืออ่อน (flexible) ขวดยาน้ำพลาสติกสีขาวขุ่นฝาเกลียวและขวดน้ำดื่มพลาสติกสีขาวขุ่นฝาจุกยางทั้ง 2 ชนิดที่ใช้ในการทดลอง เป็นพลาสติกชนิดโพลิเอทิลีนความหนาแน่นสูง (High Density Polyethylene หรือ HDPE) มีความหนาแน่น 0.941-0.965 กรัมต่อลูกบาศก์เซนติเมตร (ปุ่น คงเจริญเกียรติ และ สมพร คงเจริญเกียรติ, 2541)

คุณสมบัติของพลาสติก

พลาสติกเป็นสารที่ไม่เป็นพิษต่อร่างกาย เนื่องจากมีโมเลกุลใหญ่ (น้ำหนักโมเลกุลอยู่ในช่วง $10^4 - 10^6$) ทำให้พลาสติกส่วนใหญ่มีความเอื้อต่อปฏิกิริยาเคมีและละลายได้ยากหรือไม่ละลายเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ละลายน้ำหรือไขมัน เนื่องจากผลิตภัณฑ์พลาสติกมีสารอื่นผสมอยู่ด้วย ดังนั้นผลิต

กัณฑ์พลาสติกอาจก่อให้เกิดพิษได้หากนำไปใช้ไม่ถูกต้อง สารเติมแต่งหลักที่ต้องใช้ผสมในผลิตภัณฑ์พลาสติก ได้แก่ สารด้านการเชื่อมสภาพ สารนี้ใช้เพื่อป้องกัน หรือลดการสลายตัวของพลาสติกโดยออกซิเจนและความร้อน ได้แก่ สารพวกฟีนอลหรือเอมีน สารประกอบของตะกั่ว แคดเมียม ดีบุก สารประกอบบิฟอกไซด์ (กฤษฎา สุชีวะ, 2534)

1. พลาสติกไซเซอร์ ใช้เพื่อทำให้พลาสติกอ่อนตัวลงหรือช่วยให้พลาสติกไหลขึ้นรูปได้ง่ายขึ้น ได้แก่สารพวกฟอสฟอริก เอสเตอร์ซาลิซิลิกเอสเตอร์ หรือโพลีเอสเตอร์ พลาสติกที่ใช้พลาสติกไซเซอร์มากคือ โพลีไวนิลคลอไรด์

2. สารตัวเติม ใช้เพื่อช่วยให้สมบัติเชิงกลดีขึ้น เช่น ความแข็ง ความแข็งแรง หรือช่วยเพิ่มเนื้อเพื่อลดต้นทุนการผลิตได้แก่ ไยแก้ว ผงโลหะ แป้ง แคลเซียมคาร์บอเนต

3. สี สีเป็นสารเติมแต่งที่สำคัญ สำหรับผลิตภัณฑ์พลาสติกสีที่ใช้มีทั้งสีอินทรีย์และสีอนินทรีย์ สีหลายชนิดเป็นพิษต่อร่างกาย เช่น สารประกอบของแคดเมียม (สีเหลือง) สารประกอบของโครเมียม (สีเขียว) ดังนั้นสีที่ใส่ในของเล่นเด็ก จึงจำเป็นต้องเลือกใช้ชนิดที่ไม่เป็นพิษ

4. สารหล่อลื่นและสารลดการติดแม่พิมพ์ ใช้เพื่อช่วยในการแปรรูปพลาสติก เช่น ซิลิโคนซิงคิสเตียเรท

สารเติมแต่งเหล่านี้บางตัวเป็นสารมีพิษ แต่เนื่องจากปริมาณสารเติมแต่งที่ใช้อยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก คือเพียงร้อยละ 0.1-1 โดยน้ำหนัก ผลิตภัณฑ์พลาสติกจะมีอันตรายต่อร่างกายก็ต่อเมื่อสารเติมแต่งสามารถเข้าสู่ร่างกายได้เท่านั้น จึงควรใช้ผลิตภัณฑ์พลาสติกให้ถูกต้อง หรือเลือกใช้สารเติมแต่งให้ถูกชนิดจะช่วยให้อปลอดภัย ดังนั้นพลาสติกจึงเป็นบรรจุภัณฑ์อาหารที่ต้องให้ความระมัดระวังในเรื่องความปลอดภัยและการเลือกใช้มากที่สุด โดยเฉพาะในการบรรจุอาหารร้อน หรือต้องนำไปผ่านกระบวนการให้ความร้อนที่อาจเป็นกระบวนการฆ่าเชื้อ การปรุงสุกหรือการอุ่นอาหารพร้อมบรรจุภัณฑ์ ซึ่งอาจเกิดจากการแพร่กระจายของสารจากภาชนะไปสู่อาหารซึ่งการแพร่กระจายนี้อาจขึ้นอยู่กับชนิดของอาหารและพลาสติกที่ใช้ (ปุ่น คงเจริญเกียรติ และ สมพร คงเจริญเกียรติ, 2541)

มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมสำหรับภาชนะพลาสติกและฟิล์มพลาสติกที่ทำขึ้นเพื่อใช้ครั้งเดียวสำหรับบรรจุนมและผลิตภัณฑ์นม ได้กำหนดให้ภาชนะพลาสติกต้องสะอาดปราศจากข้อบกพร่องที่เป็นผลเสียหายต่อการใช้งาน และมีคุณลักษณะด้านความปลอดภัย เกี่ยวกับการละลายของสารเคมีและปริมาณของสารที่ละลายออกมาในพลาสติก ชนิดโพลีเอทิลีนและ โพลีโพรพิลีน โดยเมื่อใช้น้ำเป็นตัวทำละลาย พบโทแทสเซียมเพอร์แมงกานีสที่ใช้ทำปฏิกิริยาไม่เกิน 5 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เดซิเมตร และต้องไม่พบฟีนอลและฟอร์มาลดีไฮด์ และเมื่อทดสอบโดยใช้กรดอะซิติกร้อยละ 4 โดยปริมาตร เป็นตัวทำละลาย สิ่งที่เหลือจากการระเหยต้องไม่เกิน 15 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์

เดซิเมตรของสารละลายและโลหะหนัก(เทียบเป็นตะกั่ว)ต้องไม่เกิน 1 มิลลิกรัมต่อลูกบาศก์เดซิเมตรของสารละลาย(สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, 2529)

วัตถุประสงค์

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้กระบวนการพาสเจอร์ไรส์ในการลดการปนเปื้อนเชื้อจุลินทรีย์และควบคุมคุณภาพในอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ตามหลักการ HACCP

2. วัตถุประสงค์เฉพาะ

2.1 ประเมินคุณภาพด้านจุลินทรีย์ของอาหารทางสายให้อาหารก่อนและหลังการพาสเจอร์ไรส์ เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคุณภาพด้านจุลินทรีย์ของอาหารทางสายให้อาหารที่ผ่านการพาสเจอร์ไรส์ 2 แบบ คือแบบที่ 1 พาสเจอร์ไรส์ก่อนการบรรจุและแบบที่ 2 พาสเจอร์ไรส์หลังการบรรจุในบรรจุภัณฑ์ 3 ชนิด คือ ขวดแก้ว ขวดพลาสติกฝาเกลียว และขวดพลาสติกฝาจุกยาง และหลังการเก็บรักษาไว้ในตู้เย็นที่ อุณหภูมิ 5 และ 12 องศาเซลเซียสเป็นเวลา 5 วัน

2.2 ประเมินคุณภาพอาหารทางกายภาพ คือความหนืดของอาหาร และทางประสาทสัมผัส โดยการสังเกต สี กลิ่น รส การตกตะกอนแยกชั้นของอาหาร ลักษณะของอาหารก่อนและหลังการพาสเจอร์ไรส์

2.3 ประเมินอุณหภูมิตู้เย็นที่เก็บรักษาอาหารในหอผู้ป่วยที่มีการให้อาหารทางสายให้อาหาร ในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ จำนวน 10 หอผู้ป่วย และตู้เย็นของหน่วยโภชนาการ

2.4 คำนวณต้นทุน ค่าใช้จ่าย ค่าแรง เปรียบเทียบความสะดวก และความเหมาะสมในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน

2.5 ศึกษาและสำรวจสถานะสุขาภิบาลของครัว ที่ผลิตอาหารทางสายให้อาหารใน รพ.สงขลานครินทร์

2.6 จัดทำข้อเสนอแนะในการผลิตอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาล สงขลานครินทร์ ตามหลักการ HACCP

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นทางเลือกหนึ่งในการทำให้กระบวนการผลิตอาหารทางสายให้อาหารของโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ได้มาตรฐานความปลอดภัย ด้วยเทคนิคการพาสเจอไรส์ มีการประเมินต้นทุนค่าใช้จ่าย ค่าแรง ความสะดวก และความเหมาะสมในการปฏิบัติงานและความแตกต่างของประสิทธิภาพในการลดการปนเปื้อนทางจุลินทรีย์ของวิธีการพาสเจอไรส์ 2 วิธีและบรรจุภัณฑ์ต่างๆ รวมถึงอุณหภูมิที่เหมาะสมในการเก็บรักษาอาหารหลังการพาสเจอไรส์ เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทาง นำไปสู่การพัฒนาระบบการควบคุมคุณภาพอาหารที่ให้บริการใน โรงพยาบาลตามหลักการ HACCP

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประยุกต์ใช้การพาสเจอไรส์ แบบ Low Temperature Long Time สำหรับการผลิตอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ เพื่อลดปริมาณการปนเปื้อนของ จุลินทรีย์ และยืดอายุการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ ประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตจริง เพื่อแก้ปัญหาที่ค้นพบ ในการควบคุมคุณภาพอาหารตามหลักการ HACCP การวิจัยในครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1. การวิจัยเชิงทดลองในการพาสเจอไรส์อาหารทางสายให้อาหาร 2 วิธี คือแบบ พาสเจอไรส์ก่อนการบรรจุ และแบบพาสเจอไรส์หลังการบรรจุ โดยใช้บรรจุภัณฑ์ 3 ชนิดและอุณหภูมิที่แตกต่างกันในการเก็บรักษาอาหารหลังการพาสเจอไรส์ โดยศึกษาคุณภาพทางด้าน จุลินทรีย์ คุณภาพทางด้านประสาทสัมผัสและคุณภาพทางด้านกายภาพของอาหาร

2. การวิจัยเชิงพัฒนาในการศึกษาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และต้นทุนในการประยุกต์ใช้กระบวนการพาสเจอไรส์ในการผลิตอาหารทางสายให้อาหารในโรงพยาบาล สงขลานครินทร์ และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงเพื่อควบคุม คุณภาพอาหาร โดยการประยุกต์หลักการ HACCP มาเป็นแนวทางในการศึกษา

สถานที่ทำการวิจัย

1. ห้องปฏิบัติการคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2. ฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาลสงขลานครินทร์

3. หอผู้ป่วยที่มีการให้อาหารทางสายให้อาหาร 10 หอผู้ป่วย คือหอผู้ป่วยอายุรกรรมหญิง หอผู้ป่วย Respiratory Care Unit (R.C.U.) หอผู้ป่วยอายุรกรรมชาย หอผู้ป่วยศัลยกรรมชาย หอผู้ป่วยศัลยกรรมหญิง หออภิบาลผู้ป่วยหนัก (I.C.U.) หอผู้ป่วยอุบัติเหตุ หอผู้ป่วยศัลยกรรมระบบประสาท หอผู้ป่วยศัลยกรรมกระดูกและข้อหญิง หอผู้ป่วยศัลยกรรมกระดูกและข้อชาย